

ЗАЦВЕРДЖАНА

Пaстaнoвa
Мiнiстэртвa aдукaцыi
Рeспублiкa Бeлaрусь
28.08.2019 № 144

**Вучэбная праграма па вучэбным прадмеце
«Лiтаратурнае чытанне» для VI–X класаў першага аддзялення дапаможнай школы
(дапаможнай школы-iнтэрнaтa) з бeлaрускaй мoвaй нaвучaння**

**ГЛАВА 1
АГУЛЬНЫЯ ПАЛAЖЭННІ**

Вучэбная праграма па вучэбным прадмеце «Лiтаратурнае чытанне» (далей – вучэбная праграма) акрэслівае змест нaвучaння нaвучэнцaў VI–X класaў першага аддзялення дапаможнай школы (дапаможнай школы-iнтэрнaтa) (далей – дапаможная школа) з бeлaрускaй мoвaй нaвучaння i з’яўляеццa лaгiчным працягам вучэбнай праграмы па лiтаратурным чытаннi, aдрaсaвaнaй нaвучэнцaм дапаможнай школы III–V класaў. На этапе VI–X класaў працягваеццa i ўдaскaнaльвaеццa рaбoтa па фaрмiрaвaннi ў дзяцeй з iнтэлектуaльнaй нeдaстaткoвaсцo цiкaвaсцi дa кнiг, зaахвoчвaннi iх дa сaмaстoйнaгa чытaння. Нeпaўнaвaртaснaсць пaзнaвaльнaй дзeйнaсцi i пaрушэннi мaўлeння (у тым лiку цяжкiя), хaрaктэрныя длa гэтaй кaтэгорыi нaвучэнцaў, рoбяць чытaннe склaдaным прaцэсaм. Пры гэтым нeaбхoднaсць, вaжнaсць чытaння aбумoўлeнa тым, штo свeт мaстaцкaй лiтaратуры, мaстaцкaе слoвa з’яўляеццa адным з дзeйнaсных срoдкaў фaрмiрaвaння aсoбы, вaхaвaння грaмaдзянскaй i мaрaльнa-этычнaй кyльтуры. Лiтaратурнaе чытaннe aктывiзye мoўныя знoсiны дзяцeй з iнтэлектуaльнaй нeдaстaткoвaсцo i з’яўляеццa аднoй з крyнiц нaбыццa iмi вiтaгeнных вeдaў, дзякyючы чaмy адбывaеццa фaрмiрaвaннe жыццяздoльнaй aсoбы.

На ўрoкaх лiтaратурнaгa чытaння ў VI–X клaсax прaцягвaеццa рaбoтa з дзiцячaй кнiгaй, удaскaнaльвaюццa нaвыкi чытaння (прaвiльнaе, aсэнсaвaнaе i вырaзнaе) i aснoўныя чытaцкiя ўмeннi (aнaлiз змeстy, хaрaктaрaў дзeйных aсoб, iх учынкaў i iнш.). Дaдзeнaя вучэбная праграма прaпaнyе бaгaтyю жaнрaвyю рaзнaстaйнaсць твoрaў. Нaвучэнцы знaёмяццa з aпaвядaннямi, вeршaмi, бaйкaмi, нaвyкoвa-пaпyлярнымi aртыкyлaмi, твoрaмi вyснaй нaрoднaй твoрчaсцi. Вaбaр твoрaў aбумoўлeны ўзрoстaвa-псiхaлaгiчнымi aсaблiвaсцямi i мaгчымaсцямi дзяцeй з лёгкaй iнтэлектуaльнaй нeдaстaткoвaсцo, кaрыснaсцo длa прaцэсy iх сaцыяльнaгa i эмaцыянaльнaгa рaзвiцця, фaрмiрaвaння свeтaпoглядy, пaшырэння крyгaглядy, штo пaзiтыўнa ўплывaе нa прaцэс сaцыялiзaцыi нaвучэнцaў. Элeмeнтaрнa-прaктычны хaрaктaр нaвучaння пaтрaбyе мiнiмiзaцыi aб’ёмy прaпaнyемых тэкстaў, a ў шэрагy выпaдкaў – iх aдaптaцыi. Aднaк мaстaцкa-эстэтычнaя кaштoўнaсць тэкстaў, iх нaцыянaльнa-кyльтурнaя aдмeтнaсць вaстyпae вaжным крyтэрыeм вaбaрy твoрaў длa чытaння.

Кaнцэптyальнымi пaлaжэннямi вучэбнaгa прaдмeтa «Лiтaратурнaе чытaннe» з’яўляюццa:

прaктыкa-aрyнтaвaны хaрaктaр нaвучaння, пры яким улiчвaюццa мaгчымaсцi i жыццёвыя пaтрэбы дзяцeй з лёгкaй iнтэлектуaльнaй нeдaстaткoвaсцo, i якi сaдзeйнiчaннe фaрмiрaвaннy жыццяздoльнaй aсoбы;

кaрэкцыйнaя нaкiрaвaнaсць нaвучaння, якaя прaсoчвaеццa ў кaрэкцыi нe тoлькi мaўлeння, aлe i aсoбы ў цэлым.

Прынцыпы нaвучaння лiтaратурнaмy чытaннy:

улiк псiхaфiзiчных aсaблiвaсцeй (у тым лiку aсaблiвaсцeй пaзнaвaльнaй дзeйнaсцi) дзяцeй з iнтэлектуaльнaй нeдaстaткoвaсцo i спeцыфiкi ўспрымaння iмi мaстaцкaй лiтaратуры;

сaцыяльнaя i сaцыяльнa-эмaцыянaльнaя нaкiрaвaнaсць змeстy нaвучaння;

практычная значнасць і карыснасць для будучага самастойнага і прафесійнага жыцця;

карэкцыйная накіраванасць навучання.

Мэта вучэбнага прадмета – фарміраванне культурнага і свядомага чытача, здольнага выкарыстоўваць навыкі чытання і чытацкія ўменні для ўзбагачэння сацыяльнага і прафесійнага вопыту на карысць будучага незалежнага самастойнага жыцця ў грамадстве.

Рэалізацыя мэты прадугледжвае рашэнне шэрагу **задач**:

фарміраванне ўстойлівай матывацыі да чытання і выхаванне павагі да кнігі як крыніцы ведаў;

удасканаленне навыкаў правільнага, усвядомленага, выразнага чытання ўголас і моўчкі («сам сабе»);

удасканаленне і замацаванне базавых чытацкіх уменняў і абагульненых спосабаў вучэбнай дзейнасці;

развіццё і карэкцыя пазнавальнай дзейнасці, маўлення і асобы навучэнцаў;

выхаванне грамадзянскіх і маральна-этычных якасцей асобы і садзейнічанне пашырэнню сацыяльнага вопыту навучэнцаў.

Змест і структура дадзенай вучэбнай праграмы арыентаваны на фарміраванне чалавека, які ўспрымае, гаворыць, чытае на беларускай мове ў адпаведнасці з яго маўленчымі і разумовымі здольнасцямі. Структура дадзенай вучэбнай праграмы змяшчае раздзелы: «Прыкладная тэматыка чытання», «Чытанне навучэнцаў», «Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці па літаратурным чытанні», «Пазакласнае чытанне», «Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці навучэнцаў».

Раздел «**Прыкладная тэматыка чытання**» ўключае прыкладны пералік тэм для чытання (раздзелы падручніка). Групоўка ў адпаведных тэматычных блокі (раздзелы) дазваляе сістэматызаваць праграмны матэрыял і паказаць тэматычную разнастайнасць твораў. Пры такім падыходзе навучэнцы атрымліваюць магчымасць асэнсоўваць рэчаіснасць, спасцігаць прыродныя і жыццёвыя з’явы, разумець каштоўнасць пэўных рыс характару чалавека і іншае. Колькасць гадзін, прыведзеная ў дужках для кожнага тэматычнага блока, з’яўляецца прыкладнай. Педагагічны работнік, зыходзячы з канкрэтнай сітуацыі, мае магчымасць як замяніць тэкст на больш прыдатны (у межах пазначанай тэмы), так і ўдакладніць размеркаванне гадзін.

Раздел «**Чытанне навучэнцаў**» змяшчае віды і спосабы чытання, якасныя кампаненты чытання (правільнасць, усвядомленасць, выразнасць, бегласць).

Працягваецца работа па ўдасканаленні навыку чытання ўслых і «сам сабе». Надаецца ўвага хуткасці і плаўнасці чытання (з улікам магчымасцей). Паралельна прапануюцца наступныя варыянты чытання: выбарачнае, па асобах, на памяць.

Галоўная якасць чытання – *свядомасць*. Усвядомленым лічыцца такое чытанне, якое прадугледжвае разуменне зместу твора, яго частак, асобных слоў і выказаў, паслядоўнасці падзей. Разуменне зместу немагчыма без правільнага чытання, таму вядзецца работа па замацаванні асноўных арфаэпічных нормаў (правільнае вымаўленне гукаў і іх спалучэнняў у моўнай плыні). Такая работа ажыццяўляецца на кожным уроку. Узор правільнага чытання дае педагагічны работнік.

Са свядомасцю цесна звязана *выразнасць* чытання. Задачы выразнага чытання ўскладняюцца паступова. На першым этапе (VI клас) абапіраюцца на ўжо набытыя ў III–V класах навыкі. Навучэнцы чытаюць гучна, робяць паўзы з улікам знакаў прыпынку, правільна вымаўляць гукі і іх спалучэнні ў словах. Пачынаючы з VII класа ставяцца задачы:

чытаць з захаваннем апавядальнай, пытальнай ці клічнай інтанацыі сказа, граматычных паўз, адпаведных знакам прыпынку ў сказе;

вылучаць сэнсава значныя часткі і рабіць сэнсавыя паўзы;

з дапамогай лагічнага націску вылучаць у сказе словы-пытанні, словы-параўнанні, важныя па сэнсе словы (прадметы, дзеянні, якасці);

з дапамогай інтанацыі перадаваць эмацыянальную атмасферу твора, характар герояў і інш.

Эмацыянальнае ўспрыманне тэкста грунтуецца на разуменні яго зместу. Узор выразнага чытання дае педагагічны работнік. Уменне чытаць выразна і эмацыянальна і вучыць гэтаму навучэнцаў – неабходная ўмова паспяховай настаўніцкай работы.

Раздзел «**Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці па літаратурным чытанням**» ўключае пералік відаў дзейнасці, якія могуць выконваць навучэнцы ў працэсе практычнай работы над мастацкімі творамі. Сярод іх:

арыентаванне ў змесце твора;

вызначэнне паслядоўнасці падзей;

ацэньванне характараў і ўчынкаў дзейных асоб;

вылучэнне ў тэкстах слоў, сказаў, урыўкаў, якія апісваюць герояў, карціны прыроды;

вызначэнне галоўнай думкі твора;

самастойнае чытанне твораў па прапанаванай тэме і інш.

Навучэнцы адказваюць на пытанні па змесце твора, пераказваюць яго па пытаннях педагагічнага работніка, малюнках, плане. На практычным узроўні адрозніваюць творы розных жанраў (казка, апавяданне, загадка, прыказка, верш, байка і інш.). Назіраюць за ўжываннем эпітэтаў, метафар, параўнанняў, іх роляў у творы. Назапашваюць некаторыя біяграфічныя звесткі аб аўтарах, з творчасцю якіх пазнаёміліся на ўроках класнага ці пазакласнага чытання. Набываюць уяўленні аб будове твора, галоўнай думцы, героях, аўтарскіх адносінах да падзей.

На ўроках літаратурнага чытання адбываецца знаёмства навучэнцаў з узорами мастацкага слова. Яны вучацца карыстацца літаратурнай мовай, звязна і эмацыянальна выказваць свае думкі, узбагачаюць слоўнік. Гэтаму садзейнічае работа па складанні планаў розных тыпаў (індывідуальны ці калектыўны, разгорнуты ці сціслы, з выкарыстаннем сказаў з тэксту ці складзеных самастойна), розныя віды пераказу (індывідуальны ці калектыўны, падрабязны ці выбарачны), вусныя сачыненні (па памяці ці з дапамогай падручніка, разгорнутае ці сціслае, па плане), характарыстыкі літаратурных герояў, вусныя замалёўкі і інш. Карысна па меры магчымасці арганізоўваць інсцэніроўкі ўрыўкаў з твораў, сустрэчы з сучаснымі пісьменнікам.

Пры чытання і аналізе твораў увагу навучэнцаў звяртаюць на самае істотнае, вучаць разумець учынкi герояў, лагічна і эмацыянальна іх ацэньваць, выказваць уласныя адносіны да прачытанага. Прынцыповая ўвага звяртаецца на выхаваўчы патэнцыял твораў. Педагагічны работнік умела звяртае ўвагу на маральны сэнс учынка, з'явы і інш. Просіць суаднесці з прыкладамі з уласнага жыцця, раскрывае пазітыўны ці негатыўны сэнс факта. Заахвочваецца здольнасць і прага навучэнцаў прымаць да сэрца эмацыянальнае зерне твора. Так у навучэнцаў фарміруецца вопыт эмацыянальнага ўспрымання прачытанага ці пачутага, а на яго базе – сацыяльна-эмацыянальны жыццёвы вопыт.

Раздзел «**Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці**» арыентаваны на базавы ўзровень. Для навучэнцаў з узроўнем «ніжэй базавага» патрабаванні пазначаны зорчакі.

Характэрны для дадзенай вучэбнай праграмы канцэнтрызм абумоўлены спецыфічнасцю псіхічнай дзейнасці навучэнцаў, непаўнаважнасцю пазнавальных працэсаў (кароткачасовая памяць, механічнае запамінанне, неустойлівая ўвага і інш.), што праяўляецца ў неабходнасці шматразовага паўтарэння відаў дзейнасці, дробнага дазіравання заданняў, якія арганізуюць пэўную дзейнасць і інш. Актуалізацыя і замацаванне навыкаў і ўменняў, набытых на папярэдніх этапах навучання патрабуе пралангіраванага прапедэўтычнага перыяда.

Урокі літаратурнага чытання ў VI–VIII класах носяць тэматычны характар. Праграмны змест IX–X класаў размеркаваны па храналагічным прынцыпе: ад вуснай народнай творчасці да сучаснай літаратуры. Навучэнцы атрымліваюць першапачатковае ўяўленне аб шляху беларускай літаратуры ў гістарычнай прасторы. Гэта дастаткова ўмоўная і скарачаная «стужка часу». Для чытання дзецям з інтэлектуальнай

недастатковасцю прапануюцца найбольш даступныя для разумення невялікія творы (часткі, урыўкі) класікаў і сучасных аўтараў. Прадугледжана знаёмства з мінімізаванымі бібліяграфічнымі звесткамі пра пісьменнікаў (Янка Купала, Якуб Колас, Максім Багдановіч, Янка Маўр, Уладзімір Дубоўка, Алесь Якімовіч і інш.).

Паралельна з чытаннем твораў мастацкай літаратуры на ўроках у пазаўрочны час арганізуецца пазакласнае чытанне. Самастойная работа з кнігай ўскладняецца характэрнымі для навучэнцаў нізкім узроўнем пазнавальнай актыўнасці, адсутнасцю, несфарміраванасцю матываў чытання, павольным тэмпам чытання, няпоўным разуменнем прачытанага, абмежаванасцю сацыяльнага вопыта. Таму пазакласнае чытанне патрабуе адпаведнай педагагічнай арганізацыі.

Мэта пазакласнага чытання на дадзеным этапе – развіццё цікавасці да працэсу чытання і пашырэнне яго тэматыкі, фарміраванне чытацкай самастойнасці як якасці асобы.

Урокі пазакласнага чытання ў VI–X класах рэкамендуецца праводзіць адзін раз у месяц. Для пазакласнага чытання прапануюцца творы (у тым ліку з перыёдыкі для дзяцей), якія супадаюць па тэматыцы з тымі, што вывучаюцца на ўроках. Тэксты павінны адпавядаць чытацкім магчымасцям навучэнцаў, быць цікавымі і карыснымі для пашырэння кругагляду, набыцця сацыяльнага вопыту. Каб навучэнцам было зручна, арыентуюцца на фонды школьнай бібліятэкі. У якасці тэкстаў для пазакласнага чытання можна выкарыстоўваць тыя часткі, урыўкі з праграмных твораў, якія па прычыне мінімізацыі аб'ёму не ўвайшлі ў праграмны змест.

ГЛАВА 2 ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА ПРАДМЕТА

VI клас

(105 гадзін, з якіх 9 гадзін адводзіцца на пазакласнае чытанне)

ТЭМАТЫКА ЧЫТАННЯ

Творы вуснай народнай творчасці (прыказкі, казкі, скорогаворкі, пацешкі, песні, загадкі і інш.). Мастацкія творы пра восень, зіму, вясну, лета, пра галоўныя абрадавыя і каляндарныя святы. Творы пра Радзіму, пра вялікага сына беларускай зямлі Францыска Скарыну, яе прыродныя багацці і непаўторную прыгажосць. Невялікія апавяданні і вершы (часткі, урыўкі, асобныя слупкі) пра жыццё і клопаты дзяцей, сяброўства. Тэксты пра маці, сям'ю, пра адносіны чалавека да працы, людзей, што жывуць побач, да прыроды і інш.

Прыкладныя раздзелы:

1. Прышла з вятрамі восень, шуміць высокі лес (14 гадз.)¹

¹ Размеркаванне гадзін паміж раздзеламі з'яўляецца прыкладным.

В. Жуковіч. «Свята ў будзень».

Клаўдзія Каліна. «Верасень».

П. Броўка. «Восень».

М. Чарняўскі. «З часоў далёкіх».

Р. Барадулін. «Колькі раніц месціць ранец?».

Эдзі Агняцвет. «Твая настаўніца».

Якуб Колас. «Школа» (урывак).

Л. Арабей. «Новы сшытак».

І. Навуменка. «Падранены журавель».

З. Бяспалы. «Услед за сонцам».

Максім Танк. «Бабка».

А. Дзеружынскі. «Гутарка грыбоў».

В. Хомчанка. «Мухамор».

М. Янчанка. «А таму!», «Хлебныя крошкі».

В. Кудлачоў. «Хлеб».

Р. Ігнаценка. «Лістапад».

В. Гардзеі. «Залаты лістапад».

«Не сілай, а розумам» (Беларуская народная казка).

Пазакласнае чытанне. Чытанне-разглядванне дзіцячых кніг і часопісаў для дзяцей².

² Месца ўрока пазакласнага чытання ў раздзеле вызначае педагагічны работнік. Чытанне-разглядванне дзіцячых кніг і часопісаў прапануецца навучэнцам на ўсіх уроках пазакласнага чытання (пры наяўнасці часу). Творы для ўрокаў пазакласнага чытання можна замяняць. Педагагічны работнік мае магчымасць самастойна падбіраць творы для пазакласнага чытання і прапаноўваць іх навучэнцам.

Прыказкі, народныя прыкметы, смяшынкi, лічылкі, загадкі, скарагаворкі, у тым ліку аўтарскія (*А. Вольскі, М. Пазнякоў, Д. Бічэль, М. Маляўка, Н. Галіноўская, А. Аляксандравіч, І. Муравейка, Н. Парукаў* і інш.).

2. Зямля пад белымі крыламі (14 гадз.)

Н. Гілевіч. «Я – беларус».

Я. Крупенька. «Ёсць у кожнага з нас ...» (урывак).

У. Караткевіч. «Мая Беларусь».

А. Дзеружынскі. «Радзіма».

Клаўдзія Каліна. «Буслы».

А. Клышка. «Драч і Крот» (Казка).

А. Грачанікаў. «Дрымотна ціснуцца кусты ...».

Я. Сіпакоў. «Непаўторны край».

П. Пестрак. «Дзіва-пшаніца».

Е. Лось. «Галасы поля».

П. Макаль. «Яблыня».

В. Сумараў. «Мой дом».

Р. Бензюрук. «Зайцава помста» (Казка).

Пазакласнае чытанне. *А. Клышка.* «Францыск Скарына, альбо Як да нас прыйшла кніга» (урывак «Запомні гэтую дату – 6 жніўня 1517 года»).

Народныя прыкметы, прыказкі, смяшынкi, лічылкі, загадкі, скарагаворкі, у тым ліку аўтарскія (*Н. Гілевіч, Н. Галіноўская, А. Аляксандравіч, І. Муравейка, А. Клышка, М. Пазнякоў* і інш.).

3. Зноў да нас прыйшла зіма рупнай гаспадыняю (20 гадз.)

Цішка Гартны. «Зіmnі вечар».

М. Хведаровіч. «Снег».

Якуб Колас. «Надыход зімы».

М. Багдановіч. «Зімой».

В. Вітка. «Неўміручая зорка паэта».

А. Данільчык. «Зіма-матуля».

Т. Хадкевіч. «На лыжах».

В. Зуёнак. «Пакатаўся», «Бегаў зайчык».

З. Бяспалы. «Сініца-жартаўніца».

Я. Крамко. «Зайцу не спіцца».

А. Дзеружынскі. «Дабрадзей».

А. Ставер. «Зіма».

Р. Ігнаценка. «Маленькі лесавічок».

Л. Дайнека. «Што прыносіць Новы год?».

М. Чарняўскі. «Ёлка-вясёлка».

М. Маляўка. «Каляда», «Пустыя кармушкі».

А. Васілевіч. «Калінавая рукавічка».

М. Янчанка. «Мяцеліца».

М. Корзун. «Знаходка».

Р. Бензярук. «Зайцаў кажущок» (Казка).

Пазакласнае чытанне. «Лісіца і воўк» (Руская народная казка) (*Максім Танк.* «Зіма на бацькаўшчыне» (2 слупкі)).

Прыказкі, смяшынкi, лічылкі, загадкі, пацешкі, скорогаворкі, прыкметы, у тым ліку аўтарскія (*В. Вітка, Н. Гілевіч, М. Маляўка, Н. Галіноўская, А. Аляксандравіч, І. Муравейка, А. Вольскі, М. Пазнякоў і інш.*).

4. Расці сапраўдным чалавекам (14 гадз.)

У. Дубоўка. «Шануйце ўсё жывое».

У. Паўлаў. «Малайчына».

В. Сухамлінскі. «Як Сяргейка навучыўся шкадаваць».

Н. Мацяш. «Гора».

А. Дзеружынскі. «Бяроза і сасна».

Л. Арабей. «Добрая фея».

І. Муравейка. «Бабуля захварэла», «Прытворка».

Э. Валасевіч. «Піліпка».

В. Жуковіч. «Загадкі з адгадкамі».

Я. Івановіч. «Гасцінцы».

В. Жуковіч. «Вавёрачка і Зубраня» (Байка).

В. Швед. «Ілгун».

П. Рунец. «Два яблыкі».

Д. Слаўковіч. «Як Шурык з дому ўцякаў».

Н. Галіноўская. «Рукі рабочыя».

У. Ліпскі. «Подзвіг даяра».

«Зароблены рубель». *Грузінская народная казка.*

Пазакласнае чытанне. *У. Караткевіч.* «Верабей, сава і птушыны суд» (Казка) (*А. Масла.* «Нядбайная гаспадыня»).

Прыказкі, смяшынкi, лічылкі, загадкі, скорогаворкі, у тым ліку аўтарскія (*І. Муравейка, Н. Галіноўская, А. Дзеружынскі, Д. Бічэль, М. Маляўка, А. Аляксандравіч, А. Вольскі, Н. Парукаў, М. Пазнякоў і інш.*).

5. З народнай крыніцы (16 гадз.)

«Казка пра быка і яго сяброў».

«Разумная дачка» (Казка).

«Стары бацька» (Казка).

«Залаты птах» (Казка).

«Хітры мужык» (Казка).

«Як мужык гусей дзяліў» (Казка).

«Андрэй за ўсіх мудрэй» (Казка).

«Ганарыстая варона» (Казка).

«З рога ўсяго многа» (Казка).

«Музыкі» (Казка).

Пазакласнае чытанне. *Алена Масла.* «Таямніцы закінутай хаты».

Прыказкі, народныя прыкметы, смяшынкi, лічылкі, загадкі, скорогаворкі, у тым ліку аўтарскія (*Д. Бічэль, М. Маляўка, Н. Галіноўская, А. Аляксандравіч, І. Муравейка, А. Вольскі, М. Пазнякоў, А. Клышка і інш.*).

6. Вясна, вясна! Усе ёй рады!... (15 гадз.)

В. Гардзеі. «Веснавыя ручайкі».

Зоська Верас. «Прышла вясна».

Вера Вярба. «Пралеска».

Змітрок Бядуля. «Вясна».

А. Дзеружынскі. «Вясёлая песня».

А. Данільчык. «Добры дзень, вясна».

Х. Жычка. «Мамін дзень».

У. Дубоўка. «Пільная варта».

Р. Ігнацeнкa. «Гaсцiнeц».

М. Бaгдaнoвiч. «Пa-нaд бeлым пухaм вiшнaў...».

Ю. Цвiркa. «Мaй».

А. Кoбeц-Фiлiмoнaвa. «Жaвaрaнкi нaд Хaтыннiю» (урывaк з aпoвeсцi).

В. Жукoвiч. «Бусeл нaд Хaтыннiю».

А. Вярцiнскi. «Двa пoлi».

М. Лужaнiн. «У aпoшнiя днi вaйны».

П. Брoўкa. «А хiбa ёсць, штo зaбывaюць?».

А. Астрэйкa. «Плoшчa Пeрaмoгi».

«Як птушкi вучылiся будaвaць гнeздy». Кaзкa.

Пaзaклacнae чытaннe. *Якуб Кoлac.* «Лacтaўкi» (*А. Кльшкa.* «Зaйчaнaткi», *Я. Журбa.* «Пчoлкa»).

Прыкaзкi, смяшынкi, лiчылкi, зaгaдкi, скoрaгaвoркi, у тым лiку aўтaрскiя (*В. Жукoвiч,* *М. Сiвeц,* *У. Пaўлaў,* *Д. Бiчeль,* *М. Мaлaўкa,* *Н. Гaлiнoўскaя,* *А. Aляксaндрoвiч,* *І. Мурaвeйкa,* *А. Вoльскi,* *М. Пaзнaкoў* i iнш.).

7. Пpыxoдзiць лeтa звoнкae (12 гaдз.)

Р. Ігнацeнкa. «Зaлaтaя пaрa».

К. Кiрeнкa. «Лeтнiм днeм».

Якуб Кoлac. «У гpыбaх», «Усxoд сoнцa».

П. Глeбкa. «Лeтнi дзeнь».

М. Вышынскi. «Гpыбy-лeсaвiкi».

А. Дaнiльчык. «Сунiцy».

А. Дзeрyжынскi. «Рэxа».

М. Янчaнкa. «Лeтa ў сeрвaнцe», «Aрэxи».

Д. Бiчeль. «Блyтaнкa».

В. Вoльскi. «Пepшы вылeт».

Э. Вaлacевiч. «Зaгap».

Пaзaклacнae чытaннe. *М. Кoрзун.* «Мiкoлaў бaрoмeтp» (*В. Гaрдзeй.* «Жнiвeнь»).

Прыкaзкi, смяшынкi, лiчылкi, зaгaдкi, скoрaгaвoркi, у тым лiку aўтaрскiя (*Н. Гiлeвiч,* *К. Буйлo,* *Н. Гaлiнoўскaя,* *А. Aляксaндрoвiч,* *І. Мурaвeйкa,* *Н. Пaрyкaў,* *М. Пaзнaкoў,* *А. Кльшкa* i iнш.).

ЧЫТАННЕ НАВУЧЭНЦАЎ

Зaмaцaвaннe мeхaнiзмy чытaннa ўслых i aдпpacoўкa нaвыкy чытaннa «сaм сaбe». Чытaннe цeлымi слoвaмi з зaxaвaннeм aснoўных aрфaэпiчных нoрмaў i пpавiльнaй пaстaнoўкaй нaцiскy. Плaўнae чытaннe скaзaў з ўлiкaм iнтaнaцiй знaкaў пpыпынкy (кpoпкa, кoскa, пытaльнiк, клiчнiк) пa ўзoры пeдaгaгiчнaгa рaбoтнiкa.

Усвaдoмлeнae i пa мaгчымacцi вьpaзнae чытaннe тэкcтaў (рaзyмeннe пpа кaгo aбo пpа штo гaвoрyццa ў пpачытaным тэкcцe, пaслaдoўнacцi пaдзeй, хaрaктapaў гeрoяў i iх учынкaў). Эмaцыянaльнaя aцeнкa тэкcтy.

Пaтpабaвaннe хyткacцi чытaннa сyaднoсiццa з iндывiдyaльнымi мaгчымacцямi нaвучeнцaў.

ПАЗАКЛАСНАЕ ЧЫТАННЕ

Чытaннe нeвaлiкiх, дoбpa iлюcтpавaных кнiг (цi aсoбных твoрaў з iх) длa дзaцeй (кнiгa пpыклaднa 20-32 cтaрoнкi), чacoпiсaў длa дзaцeй. Aрyeнтaцыя ў нaзвe кнiгi i яe cтpуктyры (вoклaдкa, тэкcт, iлюcтpaцiя, змecт, кoлькacць cтaрoнaк). Aдкaзы нa пытaннi пa пpачытaнaмy, пepaкaз aсoбных эпiзoдaў пpачытaнaгa.

Пpавiлы гiгieны чытaннa i бepaжлiвae cтaўлeннe дa кнiг. Вьбap кнiгi ў шкoльнaй бiблiятэцy. Зaпiс з дaпaмoгaй пeдaгaгiчнaгa рaбoтнiкa (бiблiятэкapa) нaзвy i aўтaрa кнiгi вa ўлiкoвы лiстoк cаmacтoйнa пpачытaных кнiг.

АСНОЎНЫЯ ВІДЫ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ПА ЛІТАРАТУРНЫМ ЧЫТАННІ

Чытанне мастацкага твора ўслых і «сам сабе» і асэнсаванае яго ўспрыманне (вусныя адказы на пытанні па змесце).

Чытанне знаёмага тэксту цэлымі словамі з захаваннем асноўных арфаэпічных нормаў і правільнай пастаноўкай націску.

Чытанне твораў на памяць (твор падбіраецца індывідуальна ў залежнасці ад магчымасцей вучня: аднаму – загадка, другому – верш цалкам, трэцяму – частка гэтага верша).

Тлумачэнне слоў і выказаў з выкарыстаннем нагляднага матэрыялу, прапанаванай да тэксту рубрыкі «Слоўнік».

Выбарачнае чытанне па заданні педагагічнага работніка.

Дзяленне апавядальнага твора ці ўрыўка з яго на часткі, складанне плана (з дапамогай педагагічнага работніка).

Падрабязны і сціслы пераказ зместу твора (па плане, апорных словах).

Упарадкаванне дэфармаванага тэксту.

Складанне з дапамогай педагагічнага работніка невялікіх вусных дыялогаў, апісанняў з выкарыстаннем словазлучэнняў і сказаў з тэксту.

Складанне апавядання па серыі малюнкаў.

Чытанне па асобах (дыялогі), інсцэніраванне эпізодаў з твораў.

Параўнанне прачытанага з уласным вопытам, са зместам раней прачытаных твораў.

Маляванне да твораў.

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ

Навучэнцы ведаюць і разумеюць:

сэнс прачытанага ўслых* і «сам сабе»;

назвы* і фактычны змест вывучаных твораў*;

на памяць 5-6 кароткіх вершаў (загадкі, лічылкі і інш.);

правілы гігіены чытання і неабходнасць беражліва ставіцца да кніг*.

Навучэнцы ўмеюць:

правільна і свядома чытаць прапанаваны ў падручніку вершаваныя і праязічныя тэксты ўслых* і «сам сабе» цэлымі словамі (цяжкія па структуры словы – па складах);

адказваць на пытанні да прачытанага*;

вызначаць галоўных дзейных асоб твора* (герояў), асноўныя рысы іх характараў;

дзяліць тэкст на часткі, падбіраць загаловкі з прапанаваных педагагічным работнікам;

выказваць уласныя адносіны да падзей, з'яў і ўчынкаў герояў*;

знаходзіць і тлумачыць з дапамогай педагагічнага работніка заглавак твора (назву)*;

тлумачыць словы і выразы з тэксту з выкарыстаннем нагляднага матэрыялу, слоўніка, прапанаванага да тэксту*;

ажыццяўляць выбарачнае чытанне па заданні педагагічнага работніка;

пераказваць (падрабязна і сцісла*) змест твора (па серыі малюнкаў*, плане, апорных словах);

упарадкоўваць дэфармаваны тэкст;

складаць апавяданне па серыі малюнкаў, невялікі вусны дыялог з выкарыстаннем словазлучэнняў і сказаў з тэксту (з дапамогай педагагічнага работніка);

чытаць па асобах (дыялогі і невялікія сцэнікі), інсцэніраваць эпізоды з твораў;

чытаць на памяць перад класам;

выбіраць кнігі для пазакласнага чытання ў школьнай бібліятэцы.

VII клас

(70 гадзін, з якіх 9 гадзін адводзіцца на пазакласнае чытанне)

ТЭМАТЫКА ЧЫТАННЯ

Творы вуснай народнай творчасці (прыказкі, казкі, легенды, паданні, скарагаворкі, прыкметы, песні, загадкі, смяшынкi, жартоўныя вершы і інш.). Характарыстыка народа, які іх склаў.

Мастацкія творы пра прыроду, пра змены, якія ў ёй адбываюцца ў кожную пару года, пра сезонныя клопаты людзей, звяроў, птушак. Творы маральна-этычнай тэматыкі, арыентаваныя на выхаванне павагі да працы людзей, жыццёвага і працоўнага абавязку і г.д.

Творы пра родную Беларусь, пра яе мінулае і сучаснае, прыгажосць і непаўторнасць, шчодрых і адданных людзей, герояў былых часоў і нашага часу, пра паходжанне назваў *Беларусь, Мінск, Магілёў, Мазыр*.

Вершы, апавяданні пра маці, выхаванне павагі да яе, разуменне яе місіі на зямлі.

Тэксты пра подзвіг сыноў і дачок беларускай зямлі падчас Вялікай Айчыннай вайны. Раскрыццё сэнсу іх самаахвярнасці, гатоўнасці аддаць сваё жыццё дзеля шчасця нашчадкаў. Выхаванне павагі і патрэбы клапаціцца аб ветэранах вайны, ушаноўваць памяць тых, хто загінуў у барацьбе супраць захопнікаў у гады ваеннага ліхалецця.

Першапачатковая інфармацыя (кароткія звесткі) пра жыццё беларускіх песняроў Янкі Купалы і Якуба Коласа.

Прыкладныя раздзелы:

1. Залатая восень ходзіць па гаях (8 гадз.)³

³ Размеркаванне гадзін паміж раздзеламі з'яўляецца прыкладным.

А. Вольскі. «Першы званок».

А. Савіцкі. «Дарога ў школу».

В. Жуковіч. «Першая настаўніца».

Якуб Колас. «Адлет жураўлёў», «Восень».

Эдзі Агняцвет. «Хлеб», «Бульба ў кажущку».

І. Навуменка. «Шчаслівы дзень».

Я. Галубовіч. «Смелая вавёрачка».

А. Грачанікаў. «Як ападае ліст ...».

Пазакласнае чытанне. *А. Грачанікаў.* «Верасень». Чытанне-разглядванне дзіцячых кніг і часопісаў для дзяцей⁴.

⁴ Месца ўрока пазакласнага чытання ў раздзеле вызначае педагагічны работнік. Чытанне-разглядванне дзіцячых кніг і часопісаў прапануецца навучэнцам на ўсіх уроках пазакласнага чытання (пры наяўнасці часу).

Прыказкі і прымаўкі, народныя прыкметы, смяшынкi, лічылкі, загадкі, скарагаворкі, у тым ліку аўтарскія (*А. Вольскі, І. Муравейка, Д. Бічэль, М. Маляўка, М. Пазнякоў* і інш.).

1. О, Беларусь, мая Радзіма! Ты для мяне адна ў свеце! (14 гадз.)

Г. Бураўкін. «Люблю свой край».

А. Бадак. «Ты хто?».

Я. Сіпакоў. «Беручы – аддаваць».

Р. Ігнаценка. «Родная зямля».

К. Цвірка. «Там яна».

В. Вітка. «Спадчына».

А. Бялёвіч. «Ёсць на свеце такія краіны...».

У. Ліпскі. «Адкуль пайшлі назвы».

П. Броўка. «Кажуць, ёсць краіны-цуды».

Ю. Свірка. «Шчасце».

Б. Сачанка. «Нашы карані».
Якуб Колас. «Што яны страцілі?», «Стары лес».
С. Шушкевич. «Не магу жыць без Радзімы».
«Самае добрае» (Балгарская народная казка).
Пазакласнае чытанне. *В. Вітка.* «Хто што робіць?»⁵.

⁵ Педагагічны работнік можа самастойна падбіраць творы для пазакласнага чытання і прапаноўваць іх навучэнцам.

Прыказкі, смяшынкi, загадкі, скарагаворкі, у тым ліку аўтарскія (*В. Вітка, М. Маляўка, Н. Галіноўская, А. Аляксандравіч, І. Муравейка, А. Вольскі, М. Пазнякоў* і інш.).

2. Зіма сярдзітая з марозамі, з завей бялаю прыйшла (10 гадз.)

П. Прануза. «Іскрыцца кожная былінка».
Р. Ігнаценка. «У зімовым садку».
В. Вольскі. «Сцюдзёна на дварэ».
А. Грачанікаў. «Навагоднія пажаданні».
Эдзі Агняцвет. «Чаму ў трывозе Дзед Мароз?».
Якуб Колас. «Калядны вечар».
М. Маляўка. «Зімовы яблык».
А. Асіпенкі. «Прыгожая лісіца».
Н. Гілевiч. «У завіруху».
Ю. Свірка. «Люты».
М. Зарэмба. «Аднойчы раніцай».

Пазакласнае чытанне. *А. Дзеружынскі.* «Зімой вясна» (*Якуб Колас.* «Куцця»).

Прыказкі, смяшынкi, лічылькі, загадкі, скарагаворкі, у тым ліку аўтарскія (*В. Зуёнак, Н. Гілевiч, Н. Галіноўская, А. Аляксандравіч, І. Муравейка, Н. Парукаў, М. Пазнякоў, А. Зэкаў* і інш.).

3. 3 мінулага Беларусі (10 гадз.)

Б. Сачанка. «Адкуль пайшоў твой род?», «Хлеб».
М. Багдановiч. «Ах ты, сонца-сонейка», «Краю мой родны! ...».
Змітрок Бядуля. «Малыя дрывасекі», «Пяць лыжак заціркі».
Янка Купала. «Сонцу».
Якуб Колас. «Доля батрачкі».
М. Янчанка. «Гарлач малака».
І. Калеснік. «Бацькоўская хата».
У. Ліпскі. «Мой родны кут...».

Пазакласнае чытанне. *С. Аляксандравіч.* «Бярэзінка» (*М. Багдановiч.* «Батрацкая»).

Прыказкі, лічылькі да беларускіх народных гульніяў, заклічкі, загадкі, скарагаворкі, у тым ліку аўтарскія (*Д. Бічэль, М. Маляўка, Н. Галіноўская, А. Аляксандравіч, І. Муравейка, В. Вольскі, А. Кльшка, М. Пазнякоў* і інш.).

4. Чараўніца да нас завітала – усё ажыло, заспявала (10 гадз.)

М. Маляўка. «Вяснянка».
А. Асіпенка. «Вясна-красна».
П. Рунец. «Вясна прыйшла».
В. Ткачоў. «Раўчук уцёк».
В. Жуковіч. «На вялікдзень», «Вясна ідзе».
Н. Мацяш. «Са святам».
В. Лукаша. «Рукі маці».
Янка Маўр. «На крызе».
М. Гіль. «Якое дрэўца прыжываецца?».
В. Шымук. «Вішні».
Я. Галубовiч. «Не пакінулі ў бядзе».
П. Клімук. «На касмічным караблі».

Я. Крупенька. «Мы – касманаўты».

Пазакласнае чытанне. *У. Дубоўка.* «Як сiнячок да сонца лeтaў» (*А. Клышка.* «Хатка шпака»).

Прыказкi, народнaя прыкметы, загадкi, скарaгaвoркi, у тым лiку aўтaрскiя (*В. Зуёнак, А. Вольскi, М. Маляўка, Н. Галiнoўскaя, І. Муравейка, М. Пазнякoў* і iнш.).

5. Мiр нам патрeбeн, нe трeбa вaйнy! (8 гaдз.)

В. Жуковiч. «На парадзе».

В. Вольскi. «Подзвiг Мiкалaя Гaстeлы».

В. Хoмчaнкa. «Лaстaўкa».

Г. Вaсiлeўскaя. «Гeрoйскi ўчынaк».

Кaндрaт Крaпiвa. «Пaртызaн Мiшa Сiльнiцкi».

А. Вaсiлeвiч. «Пaртызaнкa Кнiгa».

А. Шaшкoў. «Як Вaськa Блiн стaў гeнeрaлaм».

П. Прuxoдзькa. «Сaлдaт нa п'eдeстaлe».

В. Aдaмчyк. «Сaлoдкiя яблyкi».

Янкa Мaўр. «Дрaўлянaя лyжкa».

Пазакласнае чытанне. *П. Мaкaль.* «Гoлaс вeчнaгa хлoпчyкa».

Прыказкi, загадкi, скарaгaвoркi, у тым лiку aўтaрскiя (*Д. Бiчeль, М. Маляўка, Н. Галiнoўскaя, І. Муравейка, А. Вольскi, М. Пазнякoў, А. Клышка* і iнш.).

6. Дoбрa ўсiм жывeццa ўлeткy (10 гaдз.)

Пазакласнае чытанне. *А. Якiмoвiч.* «Нeслух» (Кaзкa) (*М. Зaрэмбa.* «Пaддaўкi»).

Прыказкi, смяшынкi, лiчылкi, загадкi, скарaгaвoркi, у тым лiку aўтaрскiя (*Н. Галiнoўскaя, М. Чaрнiяўскi, В. Лaўрyнoвiч, А. Aляксaндрoвiч, І. Муравейка, М. Пазнякoў* і iнш.).

ЧЫТАННЕ НАВУЧЭНЦАЎ

Зaмaцaвaннe мeхaнiзмy чытaннa ўслых і aдпpacoўкa нaвыкy чытaннa «сaм сaбe». Чытaннe цeльмi слoвaмi з зaxaвaннeм aснoўных aрфaэпiчных нoрмaў і пpавiльнaй пaстaнoўкaй нaцiскy. Плaўнaе чытaннe скaзaў з ўлiкaм iнтaнaцiі знaкaў пpыпынкy (кpoпкa, кoскa, пытaльнiк, клiчнiк).

Усвaдoмлeнaе і пa мaгчымacцi вьрaзнaе чытaннe тeкcтaў (рaзyмeннe пpа кaгo aбo пpа штo гaвoрyццa ў пpачытaнyм тeкcцe, пaслeдoўнacцi пaдзeй, хaрaктaрaў гeрoяў і iх ўчынкaў). Эмaцыянaльнaя aцeнкa тeкcтy.

Пaтpабaвaннe хyткacцi чытaннa сyaднoсiццa з iндывiдyальнымi мaгчымacцямi нaвyчeнцaў.

ПАЗАКЛАСНАЕ ЧЫТАННЕ

Чытaннe кнiг длa дзeцeй цi aсoбных твoрaў з iх (кнiгa пpыклaднa 20–36 стaрoнaк). Aдкaзы нa пытaннi пa пpачытaнaмy, пepaкaз aсoбных эпiзoдaў пpачытaнaгa. Вькaзвaннe свaix aднoсiн дa пpачытaнaгa. Эмaцыянaльнaя aцeнкa пaдзeй, дзeйных aсoб. Пapaўнaннe з сyжeтaмi і гeрoямi рaнeй пpачытaх кнiг.

Aрyeнтaцыя ў нaзвe кнiгi і яe стpуктyры. Пoшyк пaтpeбнaгa твoрa, пaтpeбнaй стaрoнкi ў кнiзe з дaпaмoгaй змeстy.

Пpавiлы гiгieны чытaннa і бepaжлiвaе стaўлeннe дa кнiг. Вьбap кнiгi ў шкoльнaй бiблiятeцы і сaмaстoйнy зaпiс нaзвы і aўтaрa кнiгi вa ўлiкoвы лiстoк сaмaстoйнa пpачытaных кнiг.

Тeмaтыкa дaдaткoвaгa чытaннa сyaднoсiццa з тeмaтыкaй yрoкaў лiтaрaтyрнaгa чытaннa.

АСНОЎНЫЯ ВІДЫ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ПА ЛІТАРАТУРНЫМ ЧЫТАННІ

Чытaннe мaстaцкaгa твoрa ўслых і «сaм сaбe» і aсeнсaвaнaе ягo ўспpымaннe (вyснyя aдкaзы нa пытaннi пa змeсцe).

Усвядомленае, выразнае і плаўнае чытанне знаёмага тэксту цэлымі словамі.

Чытанне твораў на памяць з неабходнай інтанацыяй.

Тлумачэнне сэнсу прыказак і прымавак, адгадваўне загадак.

Тлумачэнне слоў і выказаў з выкарыстаннем нагляднага матэрыялу, прапанаванай да тэксту рубрыкі «Слоўнік», тлумачальнага слоўніка.

Выбарачнае чытанне па заданні педагагічнага работніка (знаходжанне апісання галоўнага героя, стану прыроды, учынку).

Дзяленне апавядальнага твора ці ўрыўка з яго на часткі ў адпаведнасці з дадзеным планам, складанне плана, падбор загаловаў да частак (з дапамогай педагагічнага работніка).

Падрабязны і сціслы пераказ зместу твора (па плане, апорных словах).

Устанаўленне паслядоўнасці падзей пры ўпарадкаванні дэфармаванага тэксту.

Складанне апавядання па малюнку, апісанняў з выкарыстаннем сказаў і словазлучэнняў з тэксту.

Чытанне па асобах (дыялогі) і складанне з дапамогай педагагічнага работніка вусных дыялогаў ад імя дзейных асоб, інсцэніраванне эпізодаў з твораў.

Параўнанне прачытанага з уласным вопытам, са зместам раней прачытанага твора.

Маляванне да твораў.

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ

Навучэнцы ведаюць і разумеюць:

сэнс прачытанага ўслых* і «сам сабе»;

аўтараў, назвы* і фактычны змест вывучаных твораў;

на памяць 5–6 кароткіх вершаў (загадкі, лічылкі і інш.);

правілы гігіены чытання і неабходнасць беражліва ставіцца да кніг*.

Навучэнцы ўмеюць:

знаходзіць і тлумачыць з дапамогай пытанняў педагагічнага работніка заглавак твора (назву)*;

правільна, свядома і выразна чытаць вершаваныя і праязічныя тэксты ў падручніку ўслых цэлымі словамі*;

усвядомлена чытаць «сам сабе» і адказваць на пытанні да тэксту;

дзяліць тэкст на сэнсавыя часткі, з дапамогай педагагічнага работніка падбіраць заглаўкі да іх, выкарыстоўваючы сказы, словазлучэнні з тэксту;

вызначаць галоўных* і другарадных дзейных асоб твора, асноўныя рысы іх характараў*;

знаходзіць у тэксце словы, якія перадаюць настрой героя, яго думкі;

выказваць уласныя адносіны да падзей, з'яў і ўчынкаў герояў*;

тлумачыць словы і выразы з тэксту з выкарыстаннем нагляднага матэрыялу, прапанаванай да тэксту рубрыкі «Слоўнік»*, тлумачальнага слоўніка;

ажыццяўляць выбарачнае чытанне па заданні педагагічнага работніка;

пераказваць (падрабязна і сцісла*) змест твора (па серыі малюнкаў*, плане, апорных словах);

упарадкоўваць дэфармаваны тэкст;

складаць апавяданне па малюнку ці серыі малюнкаў, невялікі вусны дыялог з выкарыстаннем словазлучэнняў і сказаў з тэксту (з дапамогай педагагічнага работніка);

чытаць па асобах (дыялогі і сцэнка з невялікай колькасцю дзейных асоб), інсцэніраваць эпізоды з твораў;

чытаць на памяць перад класам (па магчымасці выразна);

выбіраць кнігі для пазакласнага чытання ў школьнай бібліятэцы.

VIII клас

(70 гадзін, з якіх 9 гадзін адводзіцца на пазакласнае чытанне)

ТЭМАТЫКА ЧЫТАННЯ

Творы вуснай народнай творчасці. Адлюстраванне кемлівасці, розуму і спрыту беларускага народа ў казках, прыказках і прымаўках, загадках, сцвярджанне важных агульначалавечых маральных каштоўнасцей: працавітасці, адказнасці, смеласці, дабрыні і інш.

Творы пра Беларусь, прыгажосць і непаўторнасць яе краявідаў, пра працавітых, сардэчных і адкрытых людзей, пра гады мінулыя і сённяшні дзень, пра слынных беларусаў Міколу Гусоўскага і Ефрасінню Полацкую, пра паходжанне назваў *Нарач*, *Сож*, *Дняпро*.

Мастацкія творы пра сезоны, пра змены, якія адбываюцца ў жывой і нежывой прыродзе ў кожную пару года, аб неабходнасці берагчы, аднаўляць прыродныя багацці, пра сезонныя клопаты людзей, звяроў, птушак. Творы маральна-этычнай тэматыкі, арыентаваныя на грамадзянскае, экалагічнае, працоўнае выхаванне і г.д.

Тэксты пра горкія гады ваеннага ліхалецця, пра гераічны і трагічны лёс многіх сыноў і дачок беларускай зямлі. Раскрыццё сэнсу іх самаахвярнасці, гатоўнасці аддаць сваё жыццё дзеля свабоды, будучыні. Ушанаванне памяці тых, хто загінуў у барацьбе супраць захопнікаў у гады Вялікай Айчыннай вайны.

Вершы, апавяданні пра падлеткавыя забавы і захапленні, сапраўднае сяброўства, вучобу, пра адносіны ў сям'і, неабходнасць клапаціцца пра немаўлят, хворых і састарэлых людзей, выхаванне паважлівых адносін да ўсяго, што створана людскімі рукамі і дастаецца дарагой цаной, адказнасці за свае ўчынкі і г.д.

Прыкладныя раздзелы:

1. Вусная народная творчасць (16 гадз.)⁶

⁶ Размеркаванне гадзін паміж раздзеламі з'яўляецца прыкладным.

1) Беларускія народныя песні (абрадавыя, лірычныя).

2) Народныя казкі. «Чаму заяц, лісіца ды воўк разам не сыходзяцца» (Беларуская народная казка).

«Селянін, мядзведзь і лісіца». (Беларуская народная казка).

«Людзей слухай, а свой розум май». (Беларуская народная казка).

3) Аўтарскія казкі. У. Дубоўка. «Кветкі – сонцавы дзеткі».

Максім Танк. «Журавель і чапля».

У. Караткевіч. «Кацёл з каменьчыкамі».

4) Легенды і паданні. «Бяздоннае багацце» (Паданне). «Нарач» (Легенда). «Сож і Дняпро» (Легенда).

5) Загадкі.

6) Прыказкі і прымаўкі.

Пазакласнае чытанне. А. Федарэнка. «Падслуханая казка» (У. Караткевіч. «Нямоглы бацька»)⁷

⁷ Пры наяўнасці часу на ўроках пазакласнага чытання навучэнцам прапануецца чытанне-разглядванне часопісаў для дзяцей.

2. Як жыць – дык жыць для Беларусі (9 гадз.)

Н. Гілевіч. «Казачная зямля».

Якуб Колас. «О, край родны, край прыгожы».

У. Ліпскі. «Ад роду – да народу».

В. Вітка. «Белая Русь».

А. Ставер. «Жураўлі на Палессе ляцяць ...».

А. Пісьмянкоў. «Нішто душу мне так не лечыць».

У. Дзюба. «Мікола Гусоўскі».

У. Караткевіч. «Бацькаўшчына».

Якуб Колас. «Рыбакі».

М. Лынькоў. «Першы скачок».

К. Цвірка. «У кнігарні».

В. Вітка. «Самая цікавая кніга».

Пазакласнае чытанне. К. Каліна. «Буслы» (Казка) (А. Пісьмянкоў. «О, як мне доўга трэба жыць ...»).

Прыказкі, смяшынкi, лічылькі, загадкі, пацешкі, скорогаворкі, у тым ліку аўтарскія (Н. Галіноўская, А. Аляксандравіч, І. Муравейка, А. Вольскі, А. Клышка, М. Пазнякоў і інш.).

3. Чалавек і прырода (14 гадз.)

В. Жуковіч. «Слухай родную прыроду».

М. Чарняўскі. «Сонейка ўзышло».

Н. Галіноўская. «Зямля мая!».

Змітрок Бядуля. «Зямля», «Маленькая маці».

В. Зуёнак. «Поле», «Будзем сілы набірацца».

Максім Танк. «Садзіце лясы».

Б. Сачанка. «Дубы».

А. Вялюгін. «Спелы бор».

В. Гардзей. «Рагаты грыбнік».

І. Муравейка. «Лясныя дактары».

Якуб Колас. «Маленькая хвойка», «На рэчцы».

Янка Купала. «Мароз».

Т. Хадкевіч. «Сцежкі зубрыныя».

М. Багдановіч. «Возера».

Янка Маўр. «Багіра» (урыўкі).

М. Лужанін. «Ліст малому сябру».

У. Караткевіч. «Мокрыя травы».

В. Вольскі. «Месяц за месяцам».

П. Броўка. «Будзь верны!».

Пазакласнае чытанне. В. Хомчанка. «Ёлка з белымі кветкамі» (Р. Ігнаценка. «Баравікі ў хусцінках»).

Прыказкі, смяшынкi, лічылькі, загадкі, скорогаворкі, у тым ліку аўтарскія (Н. Галіноўская, І. Муравейка, А. Вольскі, В. Вітка, М. Пазнякоў і інш.).

4. Патрэбен чалавеку чалавек (7 гадз.)

Г. Бураўкін. «Песня пра маці».

Ю. Свірка. «Мама спіць ...».

М. Даніленка. «Коцікі на вярбіне».

У. Дубоўка. «Пра дзеда і ўнука».

В. Жуковіч. «Што чалавека лечыць?».

А. Пысін. «Рукі бацькі».

В. Вітка. «Казка пра зязюлю».

В. Гардзей. «Гультайка».

Кандрат Крапіва. «Дзіця, Вожык і Змяя» (Байка).

Якуб Колас. «У старых дубах».

В. Шніп. «Маці без бацькі сумуе...».

Пазакласнае чытанне. Янка Маўр. «Шчасце» (Я. Пархута. «Кропелька» (Казка)).

Прыказкі, смяшынкi, лічылькі, загадкі, скорогаворкі, у тым ліку аўтарскія (А. Вольскі, В. Вольскі, М. Маляўка, А. Аляксандравіч, І. Муравейка, М. Пазнякоў і інш.).

5. На мінным полі памяці маёй (12 гадз.)

Якуб Колас. «Салдату».

Е. Лось. «Дзяўчаты мінулавай вайны».

І. Сяркоў. «Санька абяззбройвае ворага» (Урывак з аповесці «Мы з Санькам у тыле ворага»).

К. Чорны. «Юныя разведчыкі».

В. Зуёнак. «З вайны сустракалі мацеркі сыноў ...».

М. Лынькоў. «Васількі».

Эдзі Агняцвет. «Гэты ціхі куток».

Р. Барадулін. «Бацьку».

В. Быкаў. «Сваякі».

М. Даніленка. «Ордэн».

М. Чарняўскі. «За ўсё ўдзячны ім».

Пазакласнае чытанне. П. Кавалёў. «Вавёрка-партызанка».

Прыказкі, смяшынкi, лічылкі, загадкі, скарагаворкі, у тым ліку аўтарскія (А. Вольскі, В. Вольскі, М. Маляўка, А. Аляксандравіч, І. Муравейка, М. Пазнякоў і інш.).

6. 3 добрых спраў добры лёс прадзеца (12 гадз.)

П. Панчанка. «Страчаны дзень».

П. Глебка. «Закон тваёй Радзімы».

Эдзі Агняцвет. «Слова пра маці», «Чэрвень ідзе».

А. Якімовіч. «Каб мама ўсміхалася».

В. Зуёнак. «Прыйдзі аднойчы ...».

Ф. Янкоўскі. «Пастушок».

М. Кусянкоў. «Пазарасталі сцежкі-дарожкі».

Р. Ігнаценка. «Першамайскі падарунак».

І. Грамовіч. «Кавалачак хлеба» (Казка).

Максім Танк. «Паклон хлебу».

І. Муравейка. «Эх, як добра працаваць».

В. Зуёнак. «Будзь заўсёды, як Радзіма, добры ...».

Л. Арабей. «Ісці ў разведку».

А. Кудравец. «Цітаўкі».

Пазакласнае чытанне. Янка Маўр. «Падарожжа ад школы дадому» («Недалікатны сын»). (Беларуская народная казка)).

Прыказкі, лічылкі, загадкі, скарагаворкі, у тым ліку аўтарскія (А. Вольскі, В. Вольскі, Я. Брыль, В. Жуковіч, Я. Галубовіч, Н. Гілевіч, М. Маляўка, А. Аляксандравіч, І. Муравейка, М. Пазнякоў і інш.).

ЧЫТАННЕ НАВУЧЭНЦАЎ

Замацаванне механізму чытання ўслых і «сам сабе». Правільнае і ўсвядомленае (разуменне паслядоўнасці падзей, пра каго або пра што гаворыцца ў прачытаным тэксце, іх характараў і ўчынкаў) чытанне цэлымі словамі з захаваннем асноўных арфаэпічных нормаў і правільнай пастаноўкай націску. Плаўнае і выразнае чытанне з ўлікам інтанацыі знакаў прыпынку (кропка, коска, пыталнік, клічнік). Эмацыянальная ацэнка тэксту.

Патрабаванне хуткасці чытання суадносіцца з індывідуальнымі магчымасцямі навучэнцаў.

ПАЗАКЛАСНАЕ ЧЫТАННЕ

Чытанне кніг для дзяцей ці асобных твораў з іх (кнігі прыкладна 24–38 старонак). Адказы на пытанні па прачытанаму, пераказ асобных эпізодаў прачытанага. Выказванне сваіх адносін да прачытанага. Эмацыянальная ацэнка падзей, дзейных асоб, іх учынкаў. Параўнанне з сюжэтам і героямі раней прачытаных кніг.

Арыентацыя ў структуры кнігі. Пошук патрэбнага твора ў кнізе.

Правілы гігіены чытання і беражлівае стаўленне да кніг. Выбар кнігі ў школьнай бібліятэцы і запіс назвы і аўтара кнігі ва ўліковы лісток самастойна прачытаных кніг.

АСНОЎНЫЯ ВІДЫ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ПА ЛІТАРАТУРНЫМ ЧЫТАННІ

Асэнсаванае чытанне мастацкага твора ўслых і «сам сабе».

Усвядомленае, выразнае і плаўнае чытанне знаёмага тэксту цэлымі словамі. Вызначэнне тэмы.

Выразнае чытанне твораў на памяць.

Тлумачэнне слоў і выказаў з дапамогай прапанаванай да тэксту рубрыкі «Слоўнік», тлумачальнага слоўніка.

Тлумачэнне сэнсу ўстойлівых выказаў, прыказак і прымавак, адгадванне загадак.

Знаходжанне ў тэксце апісання галоўнага героя, яго ўчынкаў, стану прыроды.

Дзяленне апавядальнага твора ці ўрыўка з яго на часткі ў адпаведнасці з калектыўна складзеным пад кіраўніцтвам педагагічнага работніка планам. Вызначэнне паслядоўнасці падзей.

Падбор загаловаў да частак з шэрагу прапанаваных педагагічным работнікам, з выкарыстаннем слоў, словазлучэнняў і сказаў з тэксту.

Падрабязны, сціслы і выбарачны пераказ зместу твора (па плане, апорных словах).

Характарыстыка герояў па паводзінах і ўчынках, эмацыянальная ацэнка герояў і іх учынкаў.

Назіранне за вобразнымі сродкамі (словамі) твора.

Апісанне героя з элементамі партрэтнай характарыстыкі (па малюнку, з выкарыстаннем сказаў і словазлучэнняў з тэксту).

Чытанне па асобах і ўдзел ў вусных дыялогах ад імя дзейных асоб (з дапамогай педагагічнага работніка), інсцэніраванне эпізодаў з твораў.

Адрозніванне твораў розных жанраў (з кола вивучаных).

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ

Навучэнцы ведаюць і разумеюць:

сэнс прачытанага ўслых* і «сам сабе»;

аўтараў, назвы* і фактычны змест вивучаных твораў;

на памяць 5-6 вершаў (урыўкі з вершаваных твораў, загадкі*, песні і інш.);

правілы гігіены чытання і неабходнасць беражліва ставіцца да кніг*.

Навучэнцы ўмеюць:

правільна, свядома і па магчымасці выразна чытаць вершаваныя і праязныя тэксты ўслых цэлымі словамі і адказваць на пытанні да тэксту*;

тлумачыць загаловак твора (назву);

усвядомлена чытаць «сам сабе» і адказваць на пытанні да тэксту;

дзяліць тэкст на сэнсавыя часткі, падбіраць загаловкі да іх, выкарыстоўваючы сказы, словазлучэнні з тэксту;

вызначаць галоўных* і другарадных дзейных асоб твора, характарызаваць іх з элементамі партрэтнага апісання, аналізаваць іх ўзаемаадносіны, учынкi, параўноўваць іх;

знаходзіць у тэксце словы, якія перадаюць настрой героя, яго думкі, перажыванні;

даваць уласную ацэнку падзеям, з'явам і ўчынкам герояў*;

тлумачыць словы і выразы з тэксту з выкарыстаннем слоўніка*;

ажыццяўляць выбарачнае чытанне па заданні педагагічнага работніка;

пераказваць (падрабязна і сцісла*) змест твора (па серыі малюнкаў*, плане, апорных словах);

складаць апавяданне па малюнку ці серыі малюнкаў, невялікі вусны дыялог з выкарыстаннем словазлучэнняў і сказаў з тэксту (з дапамогай педагагічнага работніка);

чытаць па асобах (дыялогі і сцэнка з невялікай колькасцю дзейных асоб), інсцэніраваць эпізоды з твораў;

выразна чытаць на памяць перад класам;

арыентавацца ў кнізе па інфармацыі на вокладцы, змесце і знаходзіць неабходныя кнігі для пазакласнага чытання на паліцах школьнай бібліятэкі.

ІХ клас

(70 гадзін, у тым ліку 9 гадзін на пазакласнае чытанне)

ТЭМАТЫКА ЧЫТАННЯ

Раздзелы:

1. Уводзіны. Літаратура і шматграннасць жыцця. Кніга і чытанне ў жыцці чалавека (1 гадз.).

2. Вусная народная творчасць (8 гадз. + 2 гадз. пазакл. чыт.).

Асноўныя рысы твораў вуснай народнай творчасці. Прыказкі і прымаўкі. Агульная характарыстыка, багацце тэм.

Загадкі. Агульная характарыстыка, тэматычная разнастайнасць, мудрасць, іншасказальны характар.

Беларускія народныя казкі. Агульнае ўяўленне пра віды казак, асаблівую будову, мову. Займальнасць казачных сюжэтаў, супрацьстаянне добра і зла.

Беларускія народныя песні. Віды песень, багацце тэматыкі, разнастайнасць мелодый. Сувязь з жыццём, увасабленне мар і спадзяванняў. Меладычнасць народных песень.

Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці

Усвядомленае, выразнае і плаўнае чытанне ўслых і «сам сабе». Параўнанне прачытанага са зместам раней прачытаных твораў.

Тлумачэнне сэнсу прыказак і прымавак, адгадванне загадак (з дапамогай педагагічнага работніка).

Адказы на пытанні па змесце мастацкага твора (урыўка); вызначэнне тэмы і асноўнай думкі з дапамогай педагагічнага работніка; устанаўленне паслядоўнасці падзей; выбарачнае чытанне па заданні настаўніка (апісанне галоўнага героя, стану прыроды, учынку).

Падрабязны пераказ казкі па серыі малюнкаў. Чытанне па асобах, інсцэніраванне эпизодаў з казак.

Чытанне на памяць (заданне падбіраецца індывідуальна ў залежнасці ад магчымасцей навучэнца: аднаму – загадка, другому – верш, трэцяму – частка гэтага верша).

Адрозніванне твораў розных жанраў (з кола вивучаных).

Маляванне да твораў.

3. Беларуская літаратура Сярэднявечча (3 гадз. + 1 гадз. пазакл. чыт.).

Францыск Скарына

Галоўныя звесткі пра жыццёвы шлях. Ухваленне сучаснымі пісьменнікамі вялікага сына нашай Бацькаўшчыны, усходнеславянскага першадрукара і асветніка.

Урывак з прадмовы да «Кнігі Юдзіф» («Прадмова доктара Францыска Скарыны з Полацка да кнігі ўдавы Юдзіф» (у перакладзе Алеся Разанава).

Галоўныя рысы чалавека – патрыёта сваёй Бацькаўшчыны.

Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці

Усвядомленае чытанне ўслых і «сам сабе». Адказы на пытанні па змесце прачытанага. Вызначэнне тэмы і асноўнай думкі з дапамогай педагагічнага работніка.

Мікола Гусоўскі

Галоўныя звесткі пра жыццёвы шлях.

Паэма «Песня пра зубра» (урывак з апісаннем зубра ў перакладзе на сучасную беларускую мову Язэпа Семяжона) – адлюстраванне любові і павагі да сваёй Бацькаўшчыны, яе непаўторнай прыроды, працавітых людзей. Сімвалічнае значэнне вобраза зубра.

Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці

Усвядомленае, выразнае і плаўнае чытанне ўслых і «сам сабе». Тлумачэнне новых слоў і выразаў з дапамогай рубрыкі «Слоўнік». Адказы на пытанні па змесце прачытанага. Вызначэнне тэмы і асноўнай думкі з дапамогай педагагічнага работніка. Выбарачнае чытанне (апісанне галоўнага героя, прыроды).

Назiрaннe зa вoбрaзнaмi срoдкaмi твoрa. Склaдaннe aпiсaння зубрa з выкaрыстaннeм скaзaў і слoвaзлучeннaў з тэкстy.

Малявaннe дa твoрa.

4. Літaрaтурa ХІХ стaгoддзa (10 гaдз. + 1 гaдз. пaзaкл. чыт.)

Кaнстaнцiн Вeрaнiцын. «Тaрaс нa Пaрнaсe» (урyўкi).

Арыгiнaльнaя твoр ХІХ стaгoддзa. Гумaр і сaтырa. Вoбрaз прoстaгa сeлaнiнa. Лeпшыя рысы бeлaрускaгa слaнcтвa. Рoлa мiфaлaгiчнaх пeрсaнaжaў у рaскрyццi тэмы і iдэi твoрa. Тaрaс як тыпoвы нaрoдны гeрoй, рысы ягo хaрaктaру: кeмлiвaсць, aбaчлiвaсць, дaсцiпнaсць.

Асноўнaя вiдa вучэбнaй дзeйнaсцi

Усвaдoмлeнaе, вырaзнaе і плaўнaе чытaннe ўслых і «сaм сaбe» і тлумaчeннe сэнсy нoвых слoў, ўстoйлiвых вырaзaў і прыкaзaк з дaпaмoгaй пeдaгaгiчнaгa рaбoтнiкa і выкaрыстaннeм прaпaнaвaнaй дa тэкстy рубрыкi «Слoўнiк».

Дзeлeннe прaчытaнaгa нa чaсткi ў aдпaвeднaсцi з прaпaнaвaным плaнaм, пaдбoр зaгaлoўкa дa чaстaк (з дaпaмoгaй пeдaгaгiчнaгa рaбoтнiкa). Пaдрaбязны і сцiслы пeрaкaз змeстy твoрa (пa кaлeктыўнa склaдзeным плaнe).

Апiсaннe гeрoя з элeмeнтaмi пaртрэтнaй хaрaктaрыстykи з выкaрыстaннeм скaзaў і слoвaзлучeннaў з тэкстy. Эмaцыянaльнaя aцэнка гeрoя, пaдзeй.

Чытaннe пa aсoбaх і склaдaннe з дaпaмoгaй пeдaгaгiчнaгa рaбoтнiкa вусных дыялoгaў aд iмa дзeйных aсoб.

Назiрaннe зa вoбрaзнaмi срoдкaмi твoрa.

Вiнцэнт Дунiн-Мaрцiнкeвiч

Кaрoткiя звeсткi прa жыщцэвy і твoрчy шлaх.

Кaмeдыя «Пiнскaя шлaхтa» (aсoбнaя дзeй) – пaчaтaк бeлaрускaй дрaмaтyргii. Сaтырa і гумaр у кaмeдыi. Прaблeмa бaцькoў і дзeцeй.

Асноўнaя вiдa вучэбнaй дзeйнaсцi

Усвaдoмлeнaе чытaннe ўслых і «сaм сaбe» aсoбных з'яў кaмeдыi. Вызнaчeннe сэнсy нeзрaзумeлых слoў і вырaзaў з выкaрыстaннeм прaпaнaвaнaй рубрыкi «Слoўнiк» і тлумaчaльнaгa слoўнiкa.

Выбaрaчнaе чытaннe, чытaннe пa aсoбaх (дыялoгi) і склaдaннe з дaпaмoгaй пeдaгaгiчнaгa рaбoтнiкa вусных дыялoгaў aд iмa дзeйных aсoб, iнcцэнирaвaннe зaймaльных эпiзoдaў.

Апiсaннe гaлoўных гeрoяў з элeмeнтaмi пaртрэтнaй хaрaктaрыстykи пa мaлyнку і прaпaнaвaным плaнe (знeшнi выглaд, узрoст, хaрaктaр і г.д.). Эмaцыянaльнaя aцэнка гeрoяў і iх учынкaў.

Выбaрaчны пeрaкaз эпiзoдaў (пa плaнe, aпoрных слoвaх).

Назiрaннe зa вoбрaзнaмi срoдкaмi твoрa.

Фрaнцiшaк Бaгyшэвiч

Кaрoткiя звeсткi прa жыщцэвy і твoрчy шлaх. Вeршы «Мaя дyдкa», «Нe цyрaйcя», «Ахвьярa», «Кaлыхaнкa», бaйкa «Вoўк і Авeчкa». Бoль пaэтa зa лeс прoстaгa сeлaнiнa, зa лeс Бaцькaўшчыны, рoднaй мoвы. Вeрa ў вoыcoкyю чaлaвeчyю гoднaсць «зaбiтaгa» мyжыкa, у жыщцэвyю сiлy бeлaрускaй мoвы. Блiзкaсць вeршaў дa вуснaй нaрoднaй твoрчaсцi.

Асноўнaя вiдa вучэбнaй дзeйнaсцi

Вырaзнaе чытaннe вeршaвaных твoрaў. Вызнaчeннe гaлoўнaй дyмкi вeршaў. Вызнaчeннe сэнсy нeзрaзумeлых слoў і вырaзaў з дaпaмoгaй рубрыкi «Слoўнiк». Зaвучвaннe нa пaмяць.

Выбaрaчнaе чытaннe. Назiрaннe зa вoбрaзнaмi срoдкaмi вeршaў.

Усвaдoмлeнaе, вырaзнaе і плaўнaе чытaннe бaйкi пa рoлax (ўслых). Адрoзнeннe бaйкi aд вeршa. Мaрaль бaйкi.

Вуснaя хaрaктaрыстyka гeрoяў бaйкi з выкaрыстaннeм слoў і вырaзaў з тэкстy. Эмaцыянaльнaя aцэнка гeрoяў, iх пaвoдзiнaў і ўчынкaў.

Пaдрaбязны пeрaкaз бaйкi пa aпoрных слoвaх. Інcцэнирaвaннe эпiзoдaў бaйкi.

5. Бeлaрускaя літaрaтурa ХХ стaгoддзa (39 гaдз. + 5 гaдз. пaзaкл. чыт.)

Цётка (Алаіза Сцяпанаўна Пашкевіч)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Прызайчыны і вершаваныя творы («Шануйце роднае слова!», «Мае думкі», «Вера беларуса», «Сыноч маленькі», «Гутарка асота з крапіваю», «Гультай»). Асноўная думка. Боль аўтара за лёс народа, за адсутнасць у дзяцей магчымасці вучыцца на роднай мове. Вера ў лепшую долю беларусаў.

Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці

Асэнсаванае чытанне ўслых і «сам сабе» і вызначэнне тэмы і галоўнай думкі (з дапамогай педагагічнага работніка). Тлумачэнне слоў і выразаў з дапамогай рубрыкі «Слоўнік», тлумачальнага слоўніка.

Выразнае чытанне вершаў, у тым ліку на памяць.

Сціслы і выбарачны пераказ апавядальных твораў (па плане, апорных словах).

Характарыстыка герояў, эмацыянальная ацэнка герояў і іх учынкаў.

Параўнанне прачытанага са зместам раней вывучаных твораў.

Янка Купала (Іван Дамінікавіч Луцэвіч)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Тэматыка вершаў («Мая навука», «А хто там ідзе?», «Мужык», «Лета», «Жня», «З кутка жаданняў», «Падсякайце тое дрэва...», «Роднае слова»). Вобраз беларускага народа. Крык збалелай душы прыгнечанага чалавека, надзея на лепшае будучае. Прыгажосць і непаўторнасць беларускай прыроды. Ухваленне прыгажосці жанчыны-працаўніцы. Боль аўтара за лёс роднай мовы.

Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці

Выразнае чытанне вершаў, у тым ліку на памяць. Вызначэнне сэнсу незразумелых слоў і выразаў з дапамогай тлумачальнага слоўніка. Вызначэнне галоўнай думкі вершаў (з дапамогай педагагічнага работніка).

Выбарачнае чытанне. Назіранне за вобразнымі сродкамі вершаў.

Апісанне галоўных дзейных асоб з элементамі партрэтнай характарыстыкі з выкарыстаннем сказаў і словазлучэнняў з тэксту. Эмацыянальная ацэнка герояў і іх учынкаў.

Якуб Колас (Канстанцін Міхайлавіч Міцкевіч)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Жанравая разнастайнасць твораў пісьменніка. Паэма «Новая зямля» (урыўкі «Дзядзька-кухар», «Дарэктар», «На рэчцы» і інш.). Жывыя карціны жыцця беларускага сялянства.

Вершы і іх тэматыка («Першы заробтак», «На полі вясною»). Праца ў жыцці беларуса. Любоў да роднага краю, захапленне яго прыгажосцю.

Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці

Выразнае чытанне вершаваных твораў. Чытанне на памяць. Вызначэнне галоўнай думкі з дапамогай педагагічнага работніка. Апісанне галоўных дзейных асоб з элементамі партрэтнай характарыстыкі, ацэнка характараў і ўчынкаў з дапамогай слоў, словазлучэнняў і сказаў з тэксту).

Выбарачны і сціслы пераказ (па калектыўна складзеным плане, ці апорных словах, малюнку).

Чытанне па ролях і складанне з дапамогай педагагічнага работніка вусных дыялогаў ад імя дзейных асоб.

Змітрок Бядуля (Самуіл Яфімавіч Плаўнік)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Мары пісьменніка, адлюстраванне іх у творчасці. Казка «Музыка», верш «Вясной». Прызайчыны творы («Зямля», «У жыццёвым змаганні», «Бондар»). Адлюстраванне жыцця простага народа, яго паўсядзённыя клопаты, спадзяванні, надзеі.

Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці

Плаўнае і выразнае чытанне вершаванага твора, вызначэнне галоўнай думкі (з дапамогай педагагічнага работніка).

Асэнсаванае чытанне прызайчыных твораў. Тлумачэнне слоў і выразаў з дапамогай тлумачальнага слоўніка. Вызначэнне асноўнай думкі, галоўных герояў, павучальны сэнсу.

Дзяленне тэкстаў на часткі, складанне калектыўнага плана, падбор загалова да частак з выкарыстаннем слоў, словазлучэнняў і сказаў з тэксту (з дапамогай педагагічнага работніка). Пераказ (падрабязны, выбарачны) па сюжэтныму малюнку, плане, апорных словах. Вызначэнне паслядоўнасці падзей пры ўпарадкаванні дэфармаванага тэксту.

Знаходжанне апісанняў стану прыроды. Апісанне герояў з элементамі партрэтнай характарыстыкі. Чытанне дыялогаў па асобах.

Складанне вуснага апавядання «Залатыя рукі майстра».

Параўнанне прачытанага са зместам блізкіх па тэматыцы твораў другіх аўтараў.

Максім Багдановіч

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Вершы («Перад паводкай», «Слуцкія ткачыкі», «Не кувай ты, шэрая зязюля...», «Зорка Венера», «Маладзья гады», «Я хацеў бы спаткацца...», «Краю мой родны!»). Любоў да роднага краю, замілаванне прыгажосцю яго краявідаў, боль за цяжкі лёс беларускага народа, вера ў яго светлую будучыню, калі ён «дачакаецца залацістага яснага дня». Лірычнасць творчасці. Тэма кахання.

Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці

Выразнае чытанне вершаваных твораў. Вызначэнне галоўнай думкі вершаў. Вызначэнне сэнсу незразумелых слоў і выказаў з дапамогай рубрыкі «Слоўнік», тлумачальнага слоўніка. Завучванне на памяць. Назіранне за выразнымі сродкамі вершаў.

Знаходжанне па заданні педагагічнага работніка апісанняў герояў, яго ўчынкаў, стану прыроды.

Параўнанне прачытанага са зместам блізкіх па тэматыцы твораў другіх аўтараў.

Янка Журба (Іван Якаўлевіч Івашын)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Апавяданні і вершы («Перад святам», «Над Дзвіной», «Голас з вёскі», «Напрадвесні»). Любоў да роднага краю, захапленне яго характам. Боль за цяжкі лёс беднага чалавека, надзея на скорую «вясну».

Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці

Выразнае чытанне вершаваных твораў. Вызначэнне галоўнай думкі (з дапамогай педагагічнага работніка). Завучванне на памяць. Назіранне за вобразнымі сродкамі вершаў.

Асэнсаванае чытанне апавяданняў. Вызначэнне галоўнай думкі. Вызначэнне сэнсу незразумелых слоў і выказаў з дапамогай рубрыкі «Слоўнік», тлумачальнага слоўніка.

Дзяленне апавядальнага твора (ўрыўка з яго) на часткі ў адпаведнасці з калектыўна складзеным планам. Падрабязны і сціслы пераказ па плане з дапамогай апорных слоў.

Складанне апавядальнага тэксту па сюжэтным малюнку. Апісанне героя (прыроды) з выкарыстаннем слоў, сказаў і словазлучэнняў з тэксту.

Зоська Верас (Людвіка Антонаяна Войцік)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Вобраз Радзімы – чароўнага нязведанага краю – у творах («Чароўны край», «Скуль узяліся ў нас бярозы і асіны», «Птушыная ёлка», «Прышла вясна», «Добрае сэрца»). Любоў да роднага краю, захапленне яго характам.

Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці

Асэнсаванае і выразнае чытанне вершаваных твораў. Тлумачэнне сэнсу незразумелых слоў і выказаў з дапамогай прапанаванай да тэксту рубрыкі «Слоўнік», тлумачальнага слоўніка.

Вызначэнне тэмы і галоўнай думкі (з дапамогай педагагічнага работніка). Завучванне на памяць. Назіранне за вобразнымі сродкамі вершаў.

Выбарачнае чытанне. Маляванне да твораў.

Канстанцыя Буйло (Канстанцыя Антонаяна Калечыц)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Асноўная тэма паэзіі («Люблю», «Дожджык», «Ты думаў пра мяне»).

Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці

Выразнае чытанне вершаў, вызначэнне тэмы. Перадача інтанацыяй эмацыянальнага зместу вершаў. Параўнанне прачытанага са зместам блізкіх па тэматыцы твораў другіх аўтараў (тэма кахання).

Завучванне на памяць.

Цішка Гартны (Зміцер Хведаравіч Жылуновіч)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Тэматыка твораў («Гарбар», «Думкі», «Песня жніў», «Скошаны луг», «Спрэчка стыхіяў», «Роднай краіне»). Любоў да роднага краю, яго людзей, думкі аб лёсе Бацькаўшчыны.

Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці

Выразнае чытанне вершаваных твораў, вызначэнне галоўнай думкі (з дапамогай педагагічнага работніка). Адказы на пытанні па змесце. Калектыўнае складанне плана, пераказ (з выкарыстаннем слоў, словазлучэнняў, сказаў з твораў).

Параўнанне прачытанага са зместам блізкіх па тэматыцы твораў (з кола вывучаных).

ПАЗАКЛАСНАЕ ЧЫТАННЕ

Чытанне кніг аб'ёмам прыкладна 24–40 старонак. Адказы на пытанні па прачытанаму, пераказ асобных эпізодаў. Выказванне сваіх адносін да прачытанага. Эмацыянальная ацэнка падзей, дзейных асоб, іх учынкаў.

Арыентацыя ў структуры кнігі. Пошук патрэбнага твора ў кнізе.

Правілы гігіены чытання і беражлівае стаўленне да кніг.

Выбар кнігі ў школьнай бібліятэцы і запіс назвы і аўтара кнігі ва ўліковы лісток самастойна прачытаных кніг. Чытанне перыядычных выданняў для дзяцей, работа з даведчнай літаратурай (слоўнікі, энцыклапедыі).

Прыкладны спіс твораў для пазакласнага чытання

У. Бутрамееў. «Вялікія і славытыя людзі зямлі беларускай».

С. Тарасаў. «Ефрасіння Полацкая».

Якуб Колас. «Купальскія светлякі».

В. Вольскі. «Чорныя буслы», «Бабраня на двары» (з кн. «Падарожжа па краіне беларусаў»).

А. Бадак. «Жаўранкі над палямі» (урыўкі са зб.).

Б. Сачанка. «Зерне і млын».

А. Васілевіч. «Сябры».

Р. Баравікова. «Казкі астранаўта».

А. Жук. «Стары бабёр» (з кн. «Паляванне на апошняга жураўля»).

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ

Навучэнцы ведаюць і разумеюць:

сэнс прачытанага*;

аўтараў, назвы і фактычны змест вывучаных твораў*;

на памяць 6–7 вершаў ці ўрыўкаў з іх;

правілы гігіены чытання і неабходнасць беражліва ставіцца да кніг*.

Навучэнцы ўмеюць:

правільна, свядома і выразна чытаць вершаваныя і праязныя тэксты ўслых*;

тлумачыць загаловак твора;

усвядомлена чытаць «сам сабе» і адказваць на пытанні да тэксту;

вызначаць тэму, асноўную думку і ідэю мастацкага твора;

дзяліць тэкст на сэнсавыя часткі, падбіраць загаловкі да іх, выкарыстоўваючы сказы, словазлучэнні з тэксту;

вызначаць галоўных* і другарадных дзейных асоб твора, характарызаваць іх з элементамі партрэтнага апісання, аналізаваць іх ўзаемаадносіны, учынкi*, параўноўваць іх;

знаходзіць у тэксце словы, якія перадаюць настрой героя, яго думкі, перажыванні;

знаходзіць у тэксце эпітэты і параўнанні, вызначаць іх ролю;

даваць уласную ацэнку падзеям, з'явам і ўчынкам герояў*;

ажыццяўляць выбарачнае чытанне па заданні педагагічнага работніка;
пераказваць (падрабязна і сцісла*) змест твора;
чытаць па асобах (дыялогі і сцэнікі), інсцэніраваць эпізоды з твораў;
выразна чытаць на памяць перад класам;
арыентавацца ў кнізе па інфармацыі на вокладцы, ў змесце;
знаходзіць неабходныя кнігі для пазакласнага чытання на паліцах школьнай бібліятэкі*.

Х клас

(70 гадзін, у тым ліку 9 гадзін на пазакласнае чытанне)

ТЭМАТЫКА ЧЫТАННЯ

Раздзелы:

1. Беларуская літаратура першай паловы XX стагоддзя (28 гадз. + 4 гадз. пазакл. чыт.).

Янка Купала (Іван Дамінікавіч Луцэвіч)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Вершы («Спадчына», «За ўсё...», «Сонцу», «Алеся», «Беларускім партызанам»). Самы дарагі скарб чалавека. Любоў да роднай старонкі. Разуменне паэтам свайго абавязку, сваёй місіі.

«Спадчына». Лірычная споведзь паэта. Абвостранае пачуццё любові да Бацькаўшчыны, сцвярджанне гістарычнага права беларусаў на нацыянальную і сацыяльную незалежнасць. Высокі грамадзянскі пафас і шчырасць лірычнага выказвання.

Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці

Усвядомленае і выразнае чытанне ўслых і «сам сабе». Вызначэнне сэнсу незразумелых слоў і выказаў з дапамогай рубрыкі «Слоўнік».

Аналіз зместу (адказы на пытанні па змесце). Вызначэнне тэмы і галоўнай думкі з дапамогай педагагічнага работніка. Знаходжанне слоў мастацкай выразнасці. Вывзначэнне эмацыянальнага настрою паэтычных твораў.

Выбарачнае чытанне па заданні педагагічнага работніка. Параўнанне прачытанага са зместам блізкіх па тэматыцы твораў другіх аўтараў.

Чытанне на памяць.

Якуб Колас (Канстанцін Міхайлавіч Міцкевіч)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Жанравая разнастайнасць твораў пісьменніка. «У яго быў свет цікавы ...» (урывак з паэмы «Сымон-музыка»). Аповесць «На прасторах жыцця» (асобныя ўрыўкі). Рэалістычныя карціны жыцця беларускага сялянства, народнага побыту. Прырода ў творах.

«Хмарка». Сувязь з вуснай народнай творчасцю, з формай казкі. Патрыятычны пафас твора. Адказнасць кожнага чалавека перад сваёй Бацькаўшчынай за яе дабрабыт і росквіт як галоўная ўмова асабістага шчасця. Роля пейзажу ў раскрыцці ідэі твора.

Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці

Выразнае і асэнсаванае чытанне. Вызначэнне сэнсу незразумелых слоў, крылатых выказаў, прыказак з дапамогай рубрыкі «Слоўнік».

Вызначэнне тэмы і асноўнай думкі (з дапамогай педагагічнага работніка). Падбор загалова да кожнай часткі з выкарыстаннем радкоў твора (прапануюцца педагагічным работнікам). Назіранне за мастацкімі сродкамі.

Дзяленне на сэнсавыя часткі, выбарачнае чытанне. Чытанне па ролях. Пераказ (падрабязны, сціслы) ўрыўка па калектыўна складзеным плане (у якасці пунктаў плана прапануюцца радкі з твора ў адвольным парадку).

Слоўнае маляванне (партрэт, карціна прыроды). Выказванне эмацыянальных адносін да падзей, герояў, учынкаў.

Вуснае сачыненне пра сваю будучую прафесію.

Выразнае чытанне на памяць вершаваных урыўкаў (на выбар).

Міхась Чарот (Міхaіл Сямёнавіч Кудзелька)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях («адзін з маладых талентаў, з сур'ёзнай жыццёвай школай, з вялікім жаданнем змагацца за рэвалюцыйныя ідэі, прыгажосць якіх адчуваў ўсім сэрцам»).

«Звон», «На новай зямлі», «1200 вёрст па Беларусі», «Самалёт». Ідэя новага жыцця для беларусаў. Вера ў светлую будучыню. Разуменне свайго абавязку як пісьменніка і грамадскага дзеяча. Настрой твораў, галоўная думка.

Міхась Лынькоў (Міхась Ціханавіч Лынькоў)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Аднадумец М. Чарота з глыбокім пачуццём любові да сваёй Радзімы, мовы, людзей.

«Васількі». Трагедыя Міколкі і яго родных. Боль па загубленым маленстве. Характары Міколкі і дзедз Нупрэя. Напружанасць сюжэта. Роля заключнага эпизоду ў раскрыцці тэмы. Пейзаж у творы.

«Пра смелага ваяку Мішку і яго слаўных таварышаў». Прыгодніцкі характар апавесці. Займальнасць сюжэта, гумар.

Уладзімір Дубоўка (Уладзімір Мікалаевіч Дубоўка)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Павага да матчынай мовы, працы і працоўнага чалавека. Творы для дзяцей (верш «Маім юным чытачам», казка па народных матывах «Хто дужэйшы»). Стаўленне беларуса да роднай прыроды. Вобраз Радзімы («О, Беларусь, мая шыпшына...»). Вера ў мужнасць, нязломнасць духу барацьбітоў за свабоду Беларусі.

Кузьма Чорны (Мікалай Карлавіч Раманоўскі)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Любой да бацькоў, роднай прыроды. Светлыя ўспаміны аб цікавых і таленавітых людзях, іх песнях і расказах, якія знайшлі адлюстраванне ў творчасці аўтара.

Аповесць «Насцечка» (скарочана).

Янка Маўр (Іван Міхайлавіч Фёдараў)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Уплыў прафесійнай дзейнасці на тэматыку мастацкіх твораў. Творы для дзяцей і падлеткаў. Багатая фантазія пісьменніка і ўменне цікава распавядаць пра прыродныя багацці беларускага Палесся (урыўкі з апавесці «Палескія рабінзоны»).

Пятрусь Броўка (Пётр Усцінавіч Броўка)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Тэма ўдзячнасці роднаму краю, любові да роднага краю, яго прыроды («Прысяга сэрцам», «Маладым», «Надыход восені», «Кропля», «Над возерам»). Тэма кахання («Пахне чабор...»). Тэма роднай мовы, добразычлівага характара беларусаў («Калі ласка»).

Кандрат Крапіва (Кандрат Кандратавіч Атраховіч)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Набліжанасць зместу баек да рэальнага жыцця, да сялянскага побыту і звязаных з ім абставінаў. Места, дзе найчасцей адбываюцца падзеі баек, героі баек, вобраз аўтара («Ганарысты Парсюк», «Дзед і Баба», «Кукарэку»).

Аркадзь Куляшоў (Аркадзь Аляксандравіч Куляшоў)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Любоў нашага народа да сваёй Радзімы. Ваенная лірыка А. Куляшова, суровая праўда і гуманізм у паказе народнага подзвігу гераічных подзвігі ў імя перамогі над ворагам («Балада аб чатырох заложніках», «Ліст з палону», «Над брацкай магілай», «Балада аб знойдзенай падкове»).

Апяванне стваральнай працы людзей («Маёй рукою пасаджанай бярозе...»).

Пімен Панчанка (Пімен Емяльянавіч Панчанка)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Характэрнае глыбокае пачуццё любові да сваёй Радзімы, мовы, родных мясцін, людзей, іх абавязку ў вершах («Родная мова», «Дарагая мая Беларусь!», «Краіна мая», «Дождж ідзе праменісты і дробны...», «На Палессі восень...», «Той дзень прапаў і страчаны навікі...»). Праблема захавання прыроды, заклік не адракацца ад «зьялёнай радні» («Сармацкае кадзіла»).

Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці

Асэнсаванае і выразнае чытанне вершаваных і апавядальных твораў. Вызначэнне сэнсу незразумелых слоў, крылатых выразаў, прыказак самастойна і з дапамогай рубрыкі «Слоўнік».

Адказы на пытанні па змесце (аналіз назвы, зместу). Вызначэнне тэмы, галоўнай думкі (з дапамогай педагагічнага работніка). Назіранне за мастацкімі сродкамі.

Складанне плана твора (па прачытаных частках). Складанне характарыстыкі галоўнага героя па прапанаваным плане. Пераказ твора ці яго часткі (падрабязны, выбарачны, са зменай асобы, па ролях).

Характарыстыка герояў з элементамі партрэтнага апісання. Выказванне эмацыянальных адносін да падзей, герояў, учынкаў. Слоўнае маляванне (партрэт, карціна прыроды). Эмацыянальны настрой твораў.

Расказванне верша (урыўка) на памяць.

Параўнанне прачытанага са зместам блізкіх па тэматыцы твораў другіх аўтараў.

2. Беларуская літаратура другой паловы XX стагоддзя – пачатку XXI стагоддзя (33 гадз. + 5 гадз. пазакл. чыт.).

Іван Мележ (Іван Паўлавіч Мележ)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Як загартоўваецца характар чалавека (апавяданне «Памылка»).

Васіль Быкаў (Васіль Уладзіміравіч Быкаў)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Тэма Вялікай Айчыннай вайны ў творчасці пісьменніка. Адбітак уласных перажыванняў. Паказ лепшых рыс чалавечага характару («Калі хочацца жыць»).

«Незагойная рана». Шматбаковае падрабязнае апісанне жыцця і побыту жанчыны-маці, чый сын не вярнуўся з вайны. Майстэрства Васіля Быкава ў паказе абставін і характараў.

Іван Шамякін (Іван Пятровіч Шамякін)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Вобраз працоўнага чалавека, адказнага за даручаную справу, ухваленне радасці працы («Першыя радасці» – урывак з рамана «Крыніцы»).

Максім Танк (Яўген Іванавіч Скурко)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Тэма вернасці («Я спытаў чалавека...»), шчасця («Шчасце»), пяшчотнасці і павагі да маці («Рукі маці»), вызвалення Бацькаўшчыны («Спатканне»), непаўторнай прыгажосці роднага слова («Родная мова»).

Уладзімір Караткевіч (Уладзімір Сямёнавіч Караткевіч)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Захапленне гісторыяй роднага краю, працавітymi і самаахвярнымi людзьмi. Вобраз Бацькаўшчыны, ухваленне велічы народнага духу («Беларуская песня», «Людзі зямлі беларускай», «У векавечнай бацькаўшчыне клёны...»).

Іван Чыгрынаў (Іван Гаўрылавіч Чыгрынаў)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Тэма вайны і выпрабаванняў («Ішоў салдат на вайну», «У ціхім тумане»). Паламанья чалавечыя лёсы, адказнасць за ўчынкi, міласэрнасць.

Янка Брыль (Іван Антонавіч Брыль)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Праяўленне асаблівасцей чалавечага характару праз адносіны да ўсяго жывога. Пяшчотны вобраз сабакі («Цюцік»).

Ніл Гілевіч (Ніл Сымонавіч Гілевіч)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Любоў да жыцця і свабоды, да роднай зямлі і народа, душа якога раскрывалася ва ўсім сваім харакце ў цяжкія часіны. Вобраз маці («Маці») і бацькаўшчыны («Я хаджу, закаханы у твае краявіды», «Сіняя пушча», «Край мой беларускі»).

Рыгор Барадулін (Рыгор Іванавіч Барадулін)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Голас празрыста-чыстых азёр і крыніц Бацькаўшчыны, зiмняй завеi і вясенняй адлiгi, які заўсёда клiча паэта («Веюць ласкай»,

«Зiма», «Уцякала зiма ад вясны»). Вобраз беларускага народа («Мы – беларусы», «Я – сын зямлi»).

Іван Навуменка (Іван Якаўлевіч Навуменка)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Жыццёвыя праблемы падлеткаў. Сцвярджэнне сябе як асобы, грамадзяніна сваёй Айчыны, даказванне свайго права быць годным высокага звання чалавека падчас суровых, жорсткіх урокаў жыцця («Мяшок белага наліву», «Настаўнік чарчэння»).

Раіса Баравікова (Раіса Андрэеўна Баравікова)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Тэма кахання ў лютэрку самотнай душы («Шыпшына пры даліне»). Мяккасць, абвостраная трывога за ўсё жывое ў свеце, дабрыня і безаглядная ахвярнасць жанчыны («Успамін пра цётку Яню», «Птушачка» і інш.).

Яўгенія Янішчыц (Яўгенія Іосіфаўна Янішчыц)

Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці паэтэсы.

Тэма маладой радзімы, казачнай палескай прыроды. Вясковы і гарадскі побыт. Лірыка кахання (вершы «Ты пакліч мяне. Пазаві...», «Чаму ніколі не баюся я...», «Не воблака, а проста аблачынка...», «Любоў мая...»).

Аляксей Дудараў (Аляксей Ануфрыевіч Дудараў)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Шматбаковасць тэматыкі твораў драматурга. Боль за сённяшні лёс беларускай вёскі. Іскра жывога і непасрэднага пачуцця ва ўспаміне аб вёсцы, якую чалавек любіць і аб якой шчыра сумуе (асобныя дзеі пьесы «Вечар»).

Янка Сіпакоў (Іван Данілавіч Сіпакоў)

Кароткія звесткі пра жыццёвы і творчы шлях. Душэўнасць, глыбокая засяроджанасць на ўнутраным свеце чалавека, любоў да прыроды, Бацькаўшчыны, роднай мовы (вершы «Вада», «Сонечны дождж», «Ялта, Максім, кіпарысы» і інш.).

Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці

Асэнсаванае і выразнае чытанне вершаваных і апавядальных твораў. Вызначэнне сэнсу незразумелых слоў, крылатых выразаў, прыказак самастойна і з дапамогай рубрыкі «Слоўнік», тлумачальнага слоўніка. Разнастайнасць жанраў, назіранне за іх асаблівасцямі.

Тлумачэнне назвы твора. Адказы на пытанні па змесце. Вызначэнне галоўнай думкі (з дапамогай педагагічнага работніка). Знаходжанне слоў мастацкай выразнасці.

Выбарачнае чытанне па заданні педагагічнага работніка. Чытанне па асобах, інсцэніраванне эпізодаў.

Дзяленне твораў на сэнсавыя часткі. Устанаўленне паслядоўнасці падзей. Складанне планаў розных відаў з дапамогай педагагічнага работніка (па прачытаных частках). Складанне характарыстыкі галоўнага героя па прапанаваным плане.

Пераказ твора ці яго часткі (падрабязны, выбарачны, са зменай асобы, па ролях).

Характарыстыка герояў з элементамі партрэтнага апісання. Выказванне ўласных адносін да падзей, апісаных у творы, герояў і іх учынкаў. Параўнанне з жыццёвым вопытам.

Слоўнае маляванне (партрэт, карціна прыроды).

Эмацыянальны настрой твораў. Расказванне верша (урыўка) на памяць (твор падбіраецца індывідуальна ў залежнасці ад магчымасцей навучэнца).

Параўнанне прачытанага са зместам блізкіх па тэматыцы твораў другіх аўтараў.

Маляванне да твораў.

ПАЗАКЛАСНАЕ ЧЫТАННЕ

Самастойнае чытанне кніг на беларускай мове на тэмы, якія суадносяцца з тэматыкай урокаў літаратурнага чытання. Адказы на пытанні па прачытанаму, падрабязны пераказ асобных эпізодаў. Выказванне сваіх адносін да прачытанага. Эмацыянальная ацэнка падзей, дзейных асоб, іх учынкаў.

Арыентацыя ў структуры кнігі, знаходжанне патрэбнай інфармацыі.

Правiлы гiгiены чытаннaя і бeражлiваe стаўленнe да кнiг. Вывар кнiгi ў школьнай бiблiятэцы і запiс назвы і аўтара кнiгi ва ўлiковы лiсток самастойна прачытаных кнiг. Чытаннe перыядычных выданнaў, работа з даведачнай лiтаратурай (слoўнiкi, энциклапедыi).

Прыкладны спіс твораў для пазакласнага чытаннaя

Я. Колас. «Ручэй».

Я. Купала. «Як у казцы...».

В. Адамчык. «Салодкiя яблыкi».

У. Аляхновiч. «Першае каханнe».

М. Танк. «Завушнiцы».

В. Быкаў. «Альпiйская балада».

Я. Маўр. «У краiне райскай птушкi».

М. Лужанiн «Добры хлопец Дзiк».

В. Шнiп. «Айчына мая дарарагая».

І. Шамякiн. «Сэрца на далонi».

М. Чаргiнец. «Сыны» (урыўкi «Мама», «Спатканнe з Радзiмай»).

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ

Навучэнцы ведаюць і разумеюць:

назвы і фактычны змест твораў, з якімі пазнаёмiліся на ўроках*;

на памяць 6-7 вершаў (цi ўрыўкi з iх);

правiлы гiгiены чытаннaя і неабходнасць бeражлiва ставiцца да кнiг*.

Навучэнцы ўмеюць:

правiльна, свядома і выразна чытаць вершаваныя і праяiчныя тэксты ўслых*;

усвядомлена чытаць «сам сабе» і адказваць на пытаннi да твора;

тлумачыць заглавак мастацкага твора (назву), вызначаць тэму, асноўную думку і iдэю;

дзялiць тэкст на сэнсавыя часткi, падбiраць загалoўкi да iх, (прыдумваць/выкарыстоўваць сказы цi словазлучэннi з тэксту, выбiраць з прапанаваных);

вызначаць галоўных* і другарадных дзейных асоб твора, характарызаваць iх знешнасць*, учынкi, аналізаваць ўзаемаадносiны памiж iмi, параўноўваць iх (знешнасць і характары);

даваць уласную ацэнку падзеям, з'явам і ўчынкам герояў*;

знаходзiць у тэксце словы, якія перадаюць настрой героя, яго думкi, перажываннi;

знаходзiць у тэксце эпітэты і параўнаннi, вызначаць iх ролю;

ажыццяўляць выбарачнае чытаннe па заданнi педагагiчнага работнiка;

пераказваць (падрабязна, выбарачна*, сцiсла*) змест твора;

складаць вуснае апавяданнe па вершы, урыўку з паэмы, аповесцi;

чытаць па асобах (дыялогi і сцэнкi), iнсцэнiраваць эпізоды з твораў;

выразна чытаць на памяць перад класам;

знаходзiць неабходныя кнiгi для пазакласнага чытаннaя на палiцах школьнай бiблiятэкi*.

Навучэнцы выкарыстоўваюць набытыя веды і ўменнi ў штодзённых зносiнах і практычнай дзейнасцi:

падтрымліваюць размову ў разнастайных жыццёвых сiтуацыях;

будуюць звязныя выказваннi пра падзеi з уласнага жыцця цi з жыцця блiзкiх;

асэнсавана чытаюць друкаваныя і пiсьмовыя тэкст iнфармацыйнага характару (аб'ява, паведамленнe, газетны артыкул, артыкул у даведнiку, слoўнiку і г.д.);

адэкватна iнтанацыйна афармляюць размову і вядуць яе з захаваннем этыкi суразмоўнiцтва.

* Патрабаваннi для ўзроўня нiжэй базавага.